

„...közelről döngött az ágyú...”

– dr. Bodor Imre tartalékos zászlós háborús naplója, 1944–1945

Rezümé. Magyarország keleti határa 1939–1944 között ismét a Keleti-Kárpátokban húzódtott. A hegységen átvezető természetes átjárók lezárására hozta létre a hadvezetés az Árpád-vonalat, amely az országvédelem statikus erődítési rendszeréhez tartozott. Ennek rendkívül komoly anyagi ráfordítással megépített, részben a földfelszín alá épített elemei Kárpátalján is megtalálhatók voltak. Az erődörletek kiszolgálását a harcvezetési és gazdaság-kezelési szempontból egyaránt önálló tevékenységre képes, és a határvidék csapatok kötelekébe tartozó erődcsapadatok végezték. Ezek egyikénél, a Vereckei-hágótól nyugatra fekvő, Felsőgereben helyőrségben található 25/2. erődcsapadknál szolgált 1944 tavaszától dr. Bodor Imre, a Magyar Királyi Honvédség tartalékos zászlós szakaszpáncsnoki beosztásban. Százada 1944 októberétől került harcba az ország területére betört szovjet Vörös Hadsereggel. Bodor zászlós a részéről 1945 januárjáig tartó küzdelmekről, amelynek során egyre fogyatkozó alakulatát többször is átszervezték, naplót készített. A rövid napló azért számít értékes forrásnak, mivel mind az erődcsapad, mind az előljáró 64. határvidék portyázó osztály és a 72. határvidékcsoporthoz tartozó irattárgya teljes mértékben megsemmisült vagy elveszett.

Резюме. У 1939-1944 роках східні кордони Угорщини знову пролягли Східними Карпатами. Бажання військового керівництва перекрити «природні» проходи через гори власне й призвели до створення Лінії Арпада, яка належала до статичної системи оборонних укріплень країни. Елементи підземних бункерів, на будівництво яких пішло чимало коштів, можна знайти і на Закарпатті. За оборону секторів відповідали окремі підрозділи, які з військової та економічно-адміністративної точки зору були здатні діяти самостійно. З весни 1944 року в одному з таких оборонних вузлів – підрозділі 25/2, що розташовувався на захід від Vereckei-hágó, поблизу гарнізону Верхня Грабівниця, – служив прапорщик у запасі армії Угорського Королівства др. Імре Бодор, який обіймав посаду командира взводу. У жовтні 1944 року його підрозділ вступив у бій з частинами Червоної армії, яка наступала. І. Бодор вів щоденник про бої, внаслідок яких підрозділ кілька разів реорганізовувався через численні втрати. Цей невеликий за обсягом щоденник є цінним джерелом інформації, оскільки офіційні папери підрозділу, як і передового 64-го прикордонного дивізіону та 72-го прикордонного загону, були знищені чи втрачені.

Abstract. Between 1939 and 1944, the eastern border of Hungary was in the Eastern Carpathians again. For blocking the natural passes, the Hungarian Supreme Military Command established the “Árpád” Line, which was part of the reinforced static defence of the country. The “Árpád” Line, which partially was built underground, had high costs of construction and parts of it were located in the Region of Subcarpathia. The maintenance of the fortress districts was ensured by independent fortress companies – as part of the Border Rifles. Reserve Ensign Dr. Imre Bodor served as platoon commander of the 25/2 Fortress Company from the spring of 1944. His unit was garrisoned in Felsőgereben, west of the Verecke Pass. From 1944 October, the company was engaged in combat with the Red Army when the latter broke through to the territory of Hungary. Ensign Bodor kept a diary on the fights, which lasted until January 1945. During that period his unit suffered heavy losses and was repetitively reorganized. His diary is a very important source, as the official documents of the 25/2 Fortress Company and its superior commands, the 64th Border Raid Battalion and the 72nd Border Rifle Group were entirely lost or destroyed.

* Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, gyűjteményvezető főmuzeológus. * Інститут та музей воєнної історії, керівник колекції, головний музеолог. * Museum of Military History, chief curator for collections, head museologist.

Mindig kincset ér, ha egy jó napló kerül a hadtörténész kezébe a második világháború időszakából, hiszen a harcokra vonatkozó hivatalos iratanyagok legnagyobb része az enyészete lett, vagy a fegyverletétel előtt az alakulatok felsőbb parancsra maguk semmisítették meg azokat. Különösen igaz ez az 1944/45. évi magyarországi küzdelmekkel kapcsolatban, hiszen azokból a hónapokból valóban a legkevesebb eredeti dokumentumra számíthat a levéltárak mélyét kutató szakember.

Dr. Bodor Imre rövid, 1945 nyarán, felesége számára lejegyzett emlékei ugyan nem a klasszikus, napról napra vezetett napló kategóriájába tartoznak – erre a meglehetősen sűrű háborús események miatt lehetősége sem igen lett volna –, mégis komoly forrásértékkel bírnak egy olyan csapattestre vonatkozóan, amelyről tényleg csak töredékek lelhetők fel. Külön érdekesség, hogy egy kárpátaljai katonai szervezetről van szó, mégpedig egy olyanról, amelynek a határvédelem és a határőrizet egyaránt feladata volt. A szóban forgó m. kir. 64. határvadász portyázó osztály parancsnokság 1943. október 1-jén alakult meg, békehelyőrségéül Szolvát jelölték ki. Alárendeltségébe két, korábban már létező határvadász portyázószászad, a 10/2. és a 25. tartozott. Az előbbi parancsnoksága Ökörmezőn, az utóbbi Vezérszálláson volt elhelyezve. Az általuk irányított tíz határvadászörzs a Vereckei- és a Toronyai-hágók közötti határszakaszt őrizte. A hadrendi számok az 1943. szeptember 30-ig élő szervezetről árulkodtak: addig a napig a 10/2. portyázószászad az ökörmezői 10. határvadász-zászlóalj, a 25. pedig a vezérszállási 25. határvadász-zászlóalj alosztálya volt. Október 1-jétől azonban a két határvadász-zászlóaljból hegyivadász-zászlóaljak lettek, amelyek a 8. határvadászdandárból átszervezett m. kir. kárpátaljai 2. hegyidandár alárendeltségébe léptek, s így megszűntek határőrizeti feladatokat ellátni. A szolvai 64. határvadász portyázóosztály parancsnoksága azonban nemcsak az őrsöket magába foglaló két század előljáró parancsnoksága volt, hanem az Árpád-vonal ott lévő erődcsapataié is, úgymint az alsószinevéri 10/2., a vízközi 10/3., a volóci 25/1. és a felsőgerebeni 25/2. erődcsapadoké. A hadrendi számok itt is arra utalnak, hogy korábban ezek is a két, már említett határvadász-zászlóalj részeként működtek. 1943. október 1-jétől a 64. határvadász portyázó osztály – a hasonló felépítésű és szerepű rahói 63. és nagybereznai 65. határvadász portyázó osztályokkal együtt – a területileg illetékes 2. hegyidandár hadrendjébe tartozott.¹ Amikor a 2. hegyidandárt 1944 kora tavaszán mozgósították és az március–április hónapban mind az öt hegyivadász-zászlóaljával felvonult a történelmi határon túlra, akkor az „egyedül” maradt portyázó osztályok irányítására egy új, békeidőben nem létező törzset hoztak létre. Ez volt a 72. határvadászcsoporthatárvadász parancsnokság, amelynek nevével ugyancsak találkozhatunk majd a szövegben.

Úgy illendő – ha már ilyen ritka érdekesség került elő, amely a több mint 70 esztendővel ezelőtti eseményeket taglalja –, hogy néhány mondatban bemutassuk

¹ Hadtörténelmi Levéltár (a továbbiakban HL) HM 43.000/el. 1/a. – 1943. számú békehadrend 1. sz. melléklet.

azt a személyt is, aki megélt tapasztalatait, gondolatait papírra vetette azokból a sorsfordító időkben, mégpedig a háború befejeztét követően azonnal.

Bodor Imre 1917. február 9-én született a Kolozs vármegyei Magyaracskáson, ahol az állami elemi népiskolában édesapja igazgató-tanítóként működött. A román megszállás után a család elhagyta Erdélyt, így a felcseperedő gyermek alap- és középfokú tanulmányait már nem a szülőföldjén végezte. 1935-ben reálgimnáziumi érettségi vizsgát tett Pesterzsébeten, majd beiratkozott az egyetemre. Hazafias érzülete, a közért való tenni akarása már korán megmutatkozott: 1935–1939 között a Huba Bajtársi Egyesület tagja Csepelen, 1938 októberében pedig belépett a Légoltalmi Ligába. Felsőfokú képzéséhez a pénzt tisztviselői munkával kereste meg, majd 1939. október 5-én bevonult tényleges katonai szolgálatra a budapesti „Mária Terézia” 1. honvéd gyalogezredhez. Érettségi vizsgával rendelkezésként a honvédségnél megillette az ún. karpaszomány viselésének joga. Ennek megfelelően el is végezte a tartalékos tiszti iskola I. és II. évfolyamát Budapesten, továbbá gyalogsági nehézfegyver-tanfolyamot Várpalotán. 1939. december 19-én karpaszományos gyalogos címzetes őrzetövé, 1940 májusában címzetes tizedessé, ugyanazon év szeptember 20-án pedig címzetes hadapród őrmesteri rendfokozatba léptették elő. Még arra is volt lehetősége, hogy egyetemi vizsgáira készüljön, így 1941-ben jogtudományi doktorra avatták. 1941. október 1-jén leszerelt, s ugyanazon nappal tartalékos zászlóssá nevezték ki a gyalogságnál.

A polgári életben a Fejér vármegyei törvényhatóságnál díjtalan, majd díjazott közigazgatási gyakornokként, azt követően vármegyei fogalmazóként működött 1946. augusztus 31-ig.

1943. július 1-jére ismét behívót kapott, és az aszódi 1/III. gyalogzászlóaljnál géppuskás szakaszparancsnoki beosztást látott el. A mozgósított zászlóaljat előbb a Pest megyei Szada község területére helyezték ki, majd Erdélybe, a szülőfalujától néhány kilométerre fekvő Kendilónára irányították. Onnan visszatérve szerelt le szeptember 30-án. Alig hét hónapot dolgozott munkahelyén, amikor újra mundért kellett öltenie: ezúttal 1944. április 21-én a 64. határvasz portyázó osztály 25/2. erődcsapadánál jelentkezett a kárpátaljai Felsőgereben községben, ahol a század géppuskás szakaszának parancsnokságát bízták rá. Ezzel az alakulattal harcolta végig a háborút, és 1945. május 5-én esett amerikai hadifogságba a mai Felső-Ausztria területén. Augusztus 21-én átkerült az angol zónába, és az alsó-ausztriai Schörfling an der Drau, valamint Pfeffernitz táborában raboskodott. 1946. február 5-én megszökött, és tíz nappal később ért haza budapesti otthonába.

1946. szeptember 21-től a Weiss Manfréd Acél- és Fémművek csőgyárában raktári segédmunkás, majd 1947 májusától a Nehézipari Központ, később Nikex Nehézipari Külkereskedelmi Vállalat exportcsoportjánál referensi minőségben dolgozott. 1951. augusztus 1-től az akkorra átkeresztelt Rákosi Mátyás Vas- és Acélöntödék anyag- és áruforgalmi osztályának előadója, később vezetője.

1953. október 31-től beruházási előadó az üzemfejlesztési és beruházási osztályon, azután üzemgazdász az üzemfenntartási osztályon. A visszaminősítés okai között szerepelhetett, hogy nem volt a Magyar Dolgozók Pártjának a tagja, s nyilván az is rosszul mutathatott a káderlapján, hogy sógorát, Kiss Géza csendőr főhadnagyot 1948-ban halálra ítélték és kivégezték.

1954-től gépészmérnök hallgató a Budapesti Műszaki Egyetemen, ahol a diplomát 1962-ben sikerült megszereznie. A forradalom idejére vonatkozóan feljegyezték róla, hogy az 1956. október végi napokban nemzetiszín kokárdával járt-kelt, illetve november 4. után gyászszalaggal, továbbá, hogy a vállalaton belül szoros kapcsolatot tartott fenn az „ellenforradalmi” személyekkel. Ennek ellenére az 1957/1958. évi felülvizsgálatok során meghagyták tartalékos tiszti rendfokozatát.

A honvédelemmel való kapcsolata egyébként sem szűnt meg a háborút követően: megalakulása után a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetség helyi szervezetének titkára, 1949-től a csepeli Zalka Máté Lövészklub gazdasági vezetője volt, az 1960-as években pedig tevékenyen részt vett a Magyar Honvédelmi Szövetség életében.

1957. novembertől az V. Sz. Autójavító Vállalat jogügyi előadója, majd ugyanott technológus, 1961. május 2-ától pedig a Vegyiműveket Tervező Vállalat műszaki ügyintézője. 1963. január 1-től a Kőolaj- és Gázipari Tervező Vállalat kiemelt mérnöke, szakértője.² Onnan vonult nyugállományba, s 1986. június 27-én hunyt el Budapesten.³

A naplót egy már-már széteső vonalas füzet rejti, amelyet a szerző fia, ifj. dr. Bodor Imre bocsátott rendelkezésre, s amely már meg is lelte – remélhetőleg – végső helyét a budapesti Hadtörténelmi Levéltárban. Emellett rendelkezésre állt még a füzet tartalmának családtagok által számítógépre vitt változata, amely mindenképpen segítséget jelentett a szöveggondozás során. Ők ugyanis jobban ismerték a napló gazdájának írásképét, ugyanakkor viszont nehezen vagy egyáltalán nem igazodtak ki a korabeli katonai szakszavak rövidítéseinek útvesztőiben, továbbá bizonyos földrajzi nevek tekintetében is számos pontosítani, magyaráznivaló akadt. A szövegben csak a hiányzó írásjelek lettek pótolva, továbbá a helyesírási hibák, elírások javítva, az elmaradt szórészek pedig szögletes zárójelben pótolva. Ez utóbbiak közé tartoznak a katonai szakszavak rövidítései, amelyeket a napló írója nem használt következetesen, valamint a gyakorta ugyancsak rövidített településnevek kiegészítései. A fontosabb helyszínek, események, katonai szakszavak, haditechnikai eszközök, a különböző tárgykörben előfordult tévedések és a személynevek lábjegyzetet kaptak. Az utóbbiak esetében csak az első említés esetén hagytam meg az eredeti formát, nevezetesen, hogy a szerző a vezetőnevek esetében következetesen csak annak első betűjét vetette papírra, s csak a keresztneveket írta ki teljes egészében. Ez bizonyára biztonsági óvintézkedés

² HL Központi Irattár, dr. Bodor Imre 17265 sz. tiszti személyügyi okmánygyűjtője.

³ Fia, ifj. dr. Bodor Imre közlése 2016. június 30-án.

lehetett a részéről, ha esetleg avatatlan kezekbe kerülne a füzet. A személyek egy részének kilétét azonban utólag meg lehetett állapítani, elsősorban akkor, ha tisztí rendfokozatúakról volt szó.

A lábjegyzeteket írta, sajtó alá rendezte:

Illésfalvi Péter

A napló

VII.31.⁴

„Viszontlátásra pár nap múlva, Szívem!” – mondtam ma egy éve Neked, Kicsi Asszonykám, s íme, azóta egy év telt el, s mi ma még egymás hollétéről sem tudunk. Mennyi minden történt ez alatt az egy év alatt, arról hosszú-hosszú téli estéken majd regélni fogok, ha lesz kinek, s ha lesz hol. Mese, mert valóságnak csúnya, vagy olykor talán túlságosan hihetetlen, így nem mondhatom azt, hogy elmondom, mi történt, csak azt, hogy mesélni fogok arról, amit átéltem.

Ma egy éve nem gondoltam volna, hogy a bejelentett várpalotai tanfolyam⁵, s azzal az én hazaruccanásom oly hamar kútba esik, s különösen nem gondoltam azt, hogy vele együtt oly hosszú időre füstbe megy a mi várva várt viszontlátásunk is. Pedig úgy vágyódtam kicsi fészkünk, s benne lakó kicsi Párom, kicsi Fiókám után! Hiába! Mintha azzal a pár búcsúszóval pontot tettünk volna egy szép történet végére, annyira hirtelen szakadt vége mindennek, s elutazásod után belekerültünk a háború kellős közepébe. Voltak ugyan még kedves, napsütéses szeptemberi napok, de [az] augusztus a Sipot-völgyi élelmiszerraktár a hegyek közül rendszeresen előbukkanó vámszedőinek kissé erélyes távortartásával telt el.⁶

Közben állandóan azon aggódtam, megkapod-e rendesen lapjaim, vagy azok valahol és valaki hanyagságából vagy nemtörődomségéből hevernek. Így aztán idegeim kezdtek éppen a legjobb úton lenni a kimerülés felé. Már csak az vigasztalt, hogy az október közepe, s vele a várva várt szabadság, a 14 NAP”, már nem volt olyan távol, s igyekeztem szépen gyűjtögetni mindent, amivel Titeket meglephetlek. Hogy a meglepetés nem olyan jól sikerült, amint én szerettem volna, az nem az én hibám. Ki tehetett arról, hogy szeptember közepén egyszerre csak az alig egy hónapja felvonult magyar csapatok töredékei kezdtek

⁴ Itt 1945. július 31-éről van szó, akkor kezdte meg a kis füzetben az 1944 nyara és 1945 januárja közötti történések összefoglalását.

⁵ Személyi anyagában nincsen nyoma az 1944. augusztusra tervezett (valószínűleg gyalogsági nehézfegyver) tanfolyamnak.

⁶ A Sipot-patak Kárpátalján, a Borzsa-havasban ered, és Fülöpfalva mellett torkollik a Fehérágba. A naplóíró feltehetően az ekkorra megelevenedő partizántámadásokra utal.

visszaszállingózni a völgyzárak környékére, sőt azon túl hátra!⁷ Életem első nagy megdöbbenése volt az, mikor a biztosnak hitt és nem is nagyon támadott skolei⁸ „Hunyadi” vonalból szeptember 23–24. körül jóformán lövés nélkül és az ellenség kényszerhatása nélkül visszavonult a védősereg.⁹ És ez nem volt elég, hanem már előre bejelentette a hírhozó és szemrevételező tiszt, hogy pár nap múlva az előttünk lévő „Szent László”-vonal¹⁰ is visszavonul, s akkor már csak a harmadik: a mi legendás hírűvé felmagasztosult és csak általunk ismert „Árpád-vonal”¹¹ védi Magyarországot földjét. És éppen ott, ahol egykor őseink is a legkönnyebbnek találták az átjövetelt, pedig akkor még nem voltak kiépített utak! Igaz, hogy a völgyzár gyönyörű volt, de csak elképzelésnek. Mert ha a harcoksi nem is megy át az erdős, meredek hegyeken, ha az utánpótlás ragaszkodik is az utakhoz, mégis kellett volna számolni azzal, hogy különösen nagy erővel és különleges harcmodorral állunk szemben, így nem érhetett volna meglepetés!¹² Nem okozott volna fejtörést annak megállapítása, melyik hegytetőről

⁷ A m. kir. 1. honvéd hadsereg csapattestei már 1944. március közepétől harcban álltak a Kárpátok előterében. Itt most a Kárpát-védelem megerősítésére 1944. augusztus hónapban felvonult csapatokról, konkrétan a III. hadtest 13. gyaloghadosztályáról van szó, amely súllyal a Vereckei-hágó térségében védett.

⁸ Skole galíciai kisváros a Vereckei-hágótól keletre, mintegy 35 km-re. Ma Ukrajnához tartozik (Сколе).

⁹ A Hunyadi-állás az Északkeleti-Kárpátok hágóit, és azok megközelítési útvonalait lezáró legkülső védelmi öv, amely Zabie és Turka között húzódott. Nem képezett összefüggő védelmi vonalat, hanem műszakilag megerősített támpontokból, völgyzárakból és műszaki zárakból, továbbá az ezeket fedező beton-, fa- és földerdők, valamint reteszállások rendszeréből állt. Teljes kiépítését nem sikerült befejezni, és az általános helyzet miatt 1944. augusztusban a magyar csapatok visszavonultak az Árpád-vonalba.

¹⁰ Helyesen Szent László-állás. Az Északkeleti-Kárpátok hágóit lezáró középső védelmi öv, amelynek ugyancsak nem összefüggő elemei a magyar határon fekvő természetes átjárók felé vezető útvonalakat lettek volna hivatva lezárni. Völgyzárak és reteszállásai megkönnyítették a magyar 1. hadsereg visszavonulását az Árpád-vonalba, de hosszabb ideig nem védték.

¹¹ Helyesen Árpád-vonal. A Keleti-Kárpátok hágóit lezáró védelmi öv, amely az Uzsoki-hágótól az Ojtozi-szorosig terjedt. Az Északkeleti-Kárpátokban a Hunyadi- és a Szent László-állások után a legbelső védelmi öv, amely az előbbi kettőtől eltérően Magyarország területén épült meg. Szintén nem jelentett összefüggő védelmi vonalat, hanem a folyóvölgyekben és a hágókon átvezető út- és vasútvonalakat zárta le, a harcászati szempontból legelőnyösebb helyszíneken. Kiépítését már 1939-ben, Kárpátalja visszacsatolását követően megkezdték, de 1944 nyaráig sem sikerült befejezni. A Hunyadi- és a Szent László-állást valójában az országerősítés legfontosabb részeként kiépült Árpád-vonal biztosítási öveként tervezték.

¹² Az Árpád-vonal, mint az országvédelem statikus eleme, nem összefüggő támpontjaival, bunkereivel, műszaki záraival csak a gép- és harcjárművekkel jól járható természetes átjárók útvonalait szándékozott lezárni. Ugyanakkor a határvonal hosszában a hegyek közti terep teljes, és mélységben megfelelően tagozott védelmére a m. kir. honvédségnek nem volt megfelelő számú katonája és fegyverzete. Ezt használták ki a szovjetek, akik Magyarországot elérve, a beszivárgás módszerét alkalmazva, önállóan működő, gyalogsági nehézfegyverekkel is alaposan megerősített, sok esetben lovasított, zászlóalj- vagy ezrederejű harccsoportokkal karolták át az erődörletek „semmibe” nyúló szárnyait. A mögöttes területet elfoglaló, ugyanakkor többnyire arcból is támadó ellenség elől így aztán kénytelenek voltak visszavonulni az Árpád-vonal egyébként jól kiépített állásaiban védekező erőcsapatok is, ha el akarták kerülni a fogságot. Az Árpád-vonal elvi működéséről lásd bővebben Szabó József János: *Az Árpád-vonal* (Timp Kiadó, Budapest, 2002) c. művét.

lő az „Orgona”¹³, s vajon mit akar a vontató traktor éjjel, a dorongúton, fel a Kozák¹⁴ felé? Igen, ez történt később, s bár nem éreztem magamban jóstehetséget, mégis megdöbbsentem, Szívem, akkor, mikor alig pár hétre elutazástok után bekövetkezett az, amit én előtted mint sötét jövőt vázoltam. Védenuk kellett magunkat, mint az Alkazar¹⁵ védte egykor falait. Különség: ők látták a támadót, vagy legalább sejtették. Mi nem láttunk kb. egy hétig semmit, s csak mikor az aknamező felszedve, s a Kozák oldalából hátulról is szólt a géppisztoly, akkor került szemünk elé néha-néha egy harckocsi, vagy egy-egy erőszakos, felderítésre vállalkozó járőr.

Elfelejtettem elmesélni, de nem is jó érzés még utólag sem visszagondolni a hirtelen felbuzduló nagy légi tevékenységre. Már augusztus első felében, alkonyat után mély robajjal húztak el a fejünk felett mindennap a bombázó gépek, s nappal megjelent, mint szorgalmas, iskolába járó gyerek, pár vadászgép is, „leellenőrizni” az országutakat. Mindennap félve hallgattam a híreket, s minden nap megkönnyebbülve – s szégyellem, de nem tudtam a többi városokon sajnálkozni – hallottam, hogy még mindig megúsztátok a légiriadókat.

19-e¹⁶ aztán, illetve utána a pár nap, míg beszámolóid meg nem érkezett, a pokol minden kínját hozta, s levezekeltem előre minden bűnömet. Hála Istennek nem történt semmi baj, s én a saját szorongatott helyzetünket csak játéknak vettem, hiszen annyira erősnek hittem, hittük magunkat, annyi magabizás volt minden emberben, hogy fennen hirdettük, bármi történjék is, mi itt be senkit nem eresztünk. És míg ott voltunk, nem is jött be senki szabadon. Csak fogolyként jött át pár ember, de különben csak a madár (no, az nem éppen, mert a színjáték zenéje túlságosan hangos volt).

¹³ A „Sztálin-orgona” a szovjet BM–13 típusú rakéta-sorozatvető tréfás elnevezése. Az 1941-ben rendszeresített reaktív tüzéségi tüzerszköz egy tehergépkocsira telepített indítóállványból állt, amelyről a rakétákat vezetékes távvezérléssel lehetett indítani. A II. világháború idején nagyon sokféle változat készült belőle, a legnagyobb darabszámban az egyszerre 16 rakétát kilőni képes BM–13–16 altípust gyártották. Az indítósínról működtethető M–13 és M–20 típusú 132 mm-es ürméretű rakéták hatásos lőtávolsága 5000 és 11 000 m között mozgott. Egy sorozatvető üteg 7-10 másodperc alatt mintegy 4,5 t robbanóanyagot juttatott a célterületre. Mivel az indítás utáni pályamódosításra semmilyen lehetőség nem volt, célzott tüzet nem lehetett vele löni, viszont a kb. 2 km-es szórással becsapódó rakéták repeszekkel árasztották el a környéket, valamint morális hatásuk is igen nagy volt. Kevésbé valószínű, hogy a Kárpátok bármely hegycsúcsára a szovjetek rakéta-sorozatvetőt juttattak volna el. Inkább olyan magassági pontok közelében lévő helyszínekről lehetett szó, amit még gépkocsival el lehetett érni.

¹⁴ Forráshutától északnyugatra emelkedő, 900 m magas hegycsúcs a Róna-havasban.

¹⁵ Helyesen Alcázar, jelentése erődítmény. Córdobaiban, Sevilleában, Toledóban és számos más spanyol vagy portugál városban építettek ilyet, hol a mórrok, hol a keresztények. Ezek nyilvánvalóan számos ostromot mértek, és nem tudni, hogy a szerző melyikre gondolt.

¹⁶ 1944. szeptember 19. Feltehetően csak légítámadásról lehetett szó, mert a harcok Felsőgerebennél csak október 8-án kezdődtek.

Jött a harcos napok előszele, közelről dörgött az ágyú, s Uklináró¹⁷ szórták 21⁷-eseink az áldást valahova túl a határon.¹⁸ Közben általános szabadságtilalom, s mi keserű kacajjal vesszük tudomásul, hogy M.¹⁹ főhadnagy úr gyomorbaja anynyira sürgős kezelést kívánt, hogy többet vissza sem jött. Úgy látszik, érezte a bekövetkezendőket. Szegény D. Sanyi²⁰, aki a helyére jött, bezzeg annál többet érezte a saját bőrén, mit jelent az erődharc. Már a Szt. László-vonalban dúlnak a harcok, mikor október 8-ra az állások sürgős építgetése közben parancsnoki figyelem tetején állva néztem a távolban fel-felbukkanó füstcsomókat, a Kicsérka²¹ és a Pikuj²² oldalán megújuló mozgásokat, egyszerre éles sivítással húz valami felénk a levegőben. A 13-as bunker kőművesmester rajparancsnokja gyalogbékához hasonlóan kerül el a földön, s bár csak ösztönösen, de én is szempillantás alatt az árokban hasalok. Csattanás, majd hull ránk az apró göröngyeső és a fejünk felett lévő fáról lassan peregnek le a levelek. Egy tizenötös lövedék²³ keresztelőt tartott az erődvonaltól és éppen engem szemelt ki keresztifának! Jókívánságaimat még a helyszínen személyesen szóban átadtam. Nemkülönben örvezetőm, ki teljesen felvidámodva jelentette ki: „Ha ez a tüzéség, akkor nem is olyan nagy dolog a háború.” Később ugyan valamennyiünkkel együtt többet lapult a fedezékben,

¹⁷ Néhány házból álló település a Felsőgerebentől délre 6-7 km-re a Szolyva felé vezető úton. Magyar neve Aklos.

¹⁸ A margittai 103. gépvontatású nehéztüzér osztály 1., vagy 2. ütegeinek négy 39 M 21 cm-es nehéztarackjáról lehet szó. Mivel a lövegek maximális lőtávolsága mintegy 16 000 m volt, lövedékeik Aklosról éppen elérhették az országhatárt.

¹⁹ Mátéffy László (Felvinc, 1908. február 12. – Budapest, 1945. február 1.) tartalékos honvédtiszt. Személyéről igen kevés adat áll rendelkezésre. Unitárius vallású volt, polgári foglalkozása magántisztviselő. 1939-ben mint emléklapos (tartalékos) hadnagyot „a magyar Felvidék visszacsatolásával kapcsolatos különleges helyzetben kifejtett, az átlagon felülemelkedő” teljesítményéért a Kormányzói Dicsérő Elismeréssel tüntették ki. 1941. január 1-jével tartalékos főhadnaggyá nevezték ki a gyalogságnál. 1944-ben biztosan a 25/2. erődcsapadhoz szolgált. Budapest ostroma során esett el aknátalálást követően, temetési helye ismeretlen.

²⁰ Duliskovich Sándor (Galambos, 1923. december 23. – Komárom, 1985. január 24.) hivatásos honvédtiszt. A gimnáziumi érettségét követően felvételt nyert a Ludovika Akadémiára, ahol általános katonai tanulmányai mellett hegyivadász kiképzést kapott, majd 1944. augusztus 20-án hadnaggyá avatták. Szeptember 15-én vonult be csapattestéhez, a 25/2. erődcsapadhoz szakaszparancsnoki (egyúttal századparancsnok-helyettesi) beosztásba. Részt vett a kárpátaljai harcokban, október 27-én helyi partizánok fogságába esett, akik el is engedték. Egy darabig szüleinél bújkált Munkácsra, majd Kenézpatakon kiegészítő tanító. 1945. július 21-én átszökött a határon. Az új honvédségben határavadásztiszti beosztásokban szolgált 1948-ig, amikor letartóztatták és szolgálati vétség miatt egyházi fogházra ítélték. Büntetése letöltése után nyugalmazták, majd segédmunkásként dolgozott. Az 1956-os forradalom idején a Komárom Városi Nemzeti Bizottság tagja, a nemzetőrség parancsnoka. 1957. március 1-jén internálták, majd augusztusban előzetes letartóztatásba helyezték. A „népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban” való részvételéért 1958-ban három év kilenc hónap szabadságvesztésre ítélték. 1959-ben feltételeesen szabadlábra helyezték. Normás, árkkalkulátor, a főiskolai diploma megszerzése után pedig árszakértőként tevékenykedett haláláig.

²¹ 939 m magas hegycsúcs a Beregi-Határkárpatokban Felsőhatárszegtől (Kisrosztoka) északra.

²² Magyar nevén Pokolbérc. Beregszikkalától északkeletre található, 1408 méteres magasságával a Beregi-Határkárpatok legmagasabb csúcsa.

²³ Szovjet 152 mm-es űrméretű tarack lövedékéről lehet szó.

mint amennyit állva vagy menet közben töltött, de szerencsés tűzkeresztységünk megerősítette abban a hitében, hogy baja nem történhetik.

A faluból megindulnak hátrafelé a civilek. „Tisztikonyhánk” az erődítési barakkba költözik, s oda szaladgálunk le 3 négyzetméteres „lakásainkból” étkezni, mindaddig, míg egy szép napon a barakk-konyha környékét alaposan meg nem pakolja az ellenség nehéz aknákkal.²⁴ Ettől kezdve feloszlik²⁵ B. Laci²⁶ nagy örömére, hiszen ő mindig ellenzéki volt. Utolsónak J. Laci²⁷ százados úr nagy kocájának 12 kismalacát kisorsoljuk, s nagy malacpecsenyés, petrezselymes burgonyás dísz- és búcsúebédet rendezünk. Éppen jókor, mert másnap már enni sem lehet a nagy tűzben. Illetőleg enni lehetne, mert van mit, csak a kavernakonyhából²⁸ felhozni képtelenség, úgy hullik mindenütt az istenáldás. Egy kisebb tűzszünetben a kábeljavító járőr beugrik hozzám, s a parancsnok – a nevek talán egyszer eszembe jutnak, de most kihagy az eszem – említi, hogy utolsó boroshordóit, lévén ő az italmérő főmufti, másnap küldi el a vonaton, s ha akarom, katonaládámat is útnak ereszti. El is indult a láda október 13-án nélkülem szabadságra. Eredmény, hogy a benne lévő meglepetésnek szánt dolgok ijedtséget okoztak, mert közben ismét légitámadások voltak egész úton s a kísérő papír eltűnt.

Azt hiszem, bár ekkor már délről is szorongatott volt a helyzet, s Te, Szívem, elég tisztán ítéltél meg mindent, mégis egy picit reménykedtél, hogy októberben

²⁴ A szovjet 38 M 120 mm-es ezredaknavető gránátjairól van szó. A fegyver tömege 280 kg, az aknagránát csőtorkolati sebessége 272 m/s, hatásos lőtávolsága 6000 m volt. Az 1939-től gyártott eszközt igen nagy számban és rendkívül hatékonyan alkalmazták a Vörös Hadseregben a lövészcsapatok támogatására.

²⁵ Mármost a tisztí étkezde.

²⁶ Bagossy László (Csongrád, 1913. április 3. – ?) tartalékos honvédtiszt. Szülővárosában tett reál gimnáziumi érettségi vizsgát, tényleges katonai szolgálatát 1935/1936-ban teljesítette a szegedi 9. gyalogezrednél, ahol a tartalékos tisztí tanfolyam I. évfolyamát is elvégezte. A Ganznál napszámos, majd bérelszámoló, később a Standard Villamossági Rt.-nél könyvelő. Többször is teljesített fegyvergyakorlatot a budapesti 1. honvéd gyalogezrednél, ahol 1943 márciusában a tartalékos tisztí tanfolyam II. évfolyamának elvégzését követően hadapród őrmesterré léptették elő. 1943. augusztus 20-án tartalékos zászlóssá nevezték ki. 1944. március 16-ától ismét behívták, és beosztották a 25/2. erőd század aknavetőszakaszának parancsnokául. November 20-án Gálocsnál szakaszával szovjet hadifogságba esett (átállt?), ahonnan 1948. június 28-án tért haza. Visszament régi munkahelyére, majd a Beloiannisz Híradástechnikai Gyárban pénzügyi előadó. Az 1956-os forradalom idején szoros kapcsolatban állt a gyár munkástanácsának vezetőivel, ezért 1959-ben megfosztották rendfokozatától. 1990-ben még élt.

²⁷ Jámbor László (Geszteréd, 1909. február 28. – ?) hivatásos honvédtiszt. Személyére vonatkozóan kevés adat áll rendelkezésre. Római katolikus vallású volt, polgári foglalkozása gazdatiszt. Tényleges katonai szolgálata alkalmával 1931-ben tartalékos tisztí iskolát végzett. Az 1930-as évek végén továbbszolgálatot vállalt mint tartalékos hadnagy. A 25. határ vadász-zászlóaljnál sikeresen teljesítette próbaszolgálatát, majd 1941. november 1-jével felvették a hivatásos állományba, egyúttal – 1940. május 1-jei ranggal – főhadnaggyá nevezték ki. 1942. október 1-jén százados, 1944. március 1-től a 25/2. erőd század parancsnoka. Október végén Ungvár és Munkács között szovjet hadifogságba esett; egy bajtársa híradása szerint előbb Foksányba szállították, onnan a Krím-félszigetre került, Szevasztopol mellé. 1948-ban jött róla életjel utoljára. 2006-ban 1949. január 15-i vélelmezett halálzási dátummal holtá nyilvánították.

²⁸ A hegy mélyében lévő, sziklába vajt konyha.

hazamegyek, vagy legalábbis novemberben. Legalábbis leveleid erre vallanak. Pedig akkor már csak azt szerettük volna, hogy tisztességgel halhassunk meg, olyan volt ott a helyzet. Képzeld el, hogy egy szép napsütéses októberi vasárnapon²⁹, reggel 8-tól este 5-ig 14 légitámadást kaptunk, s leszórtak vagy 2000 kisebb-nagyobb bombát. Istennek hála, s a jó óvóhelyeknek köszönhetjük, egy-két légnyomással megúsztuk az egész színjátékot. De elhíheted, hogy négyhetes szakállal és pár nap óta nem aludva már mennyi jókívánságot zúdítottunk minden támadó vadászbombázó felé. Meg is lett az eredménye. Pár [a] pilóta meg akarta köszönni, és gépével együtt lejött³⁰, hogy kedélyes eszmecserét folytassunk, különös tekintettel az egykor az őserdőben banánt evő őseré. M. Béla³¹ megsebesült. Közben már mindenki ideges, sőt goromba. J[ámbor] Laci pedig állandóan iszik és iszik, és szegény fiút is azzal vádolta meg, hogy akarattal égette össze magát. Persze Béla erre csacsi módon és önérzetében megbántva a segélyhelyen maradt, s nem ment kórházba. Különben nincsen sok sebesültünk, mert az október 8–23 közötti ostromidőben mindössze 21 könnyebb nagyobb sebesülés[ünk] és két halottunk volt.³² A jó fedezék mindent megér! Szegény Batári³³, aki éppen akkor lett rövid idő alatt tévedésből őrmester, nem is ellenséges golyótól esett el. Egyik emberünk lőtte le véletlenül. Két kis gyermeke maradt árván.

²⁹ A naplóban említett dátumok alapján, kizárás alapon csak 1944. október 15-éről lehet szó.

³⁰ Magyarul lelőtték a gépét.

³¹ Magos Béla (Oros, 1922. június 15. – ?) tartalékos honvédtiszt. 1941-ben reál gimnáziumi érettségi vizsgát tett, majd október 13-án vonult be tényleges katonai szolgálatra a nyíregyházi 12/I. gyalogzászlóalj távbeszélő szakaszához. 1942-ben elvégezte a tartalékos tiszti iskola I. évfolyamát Ungváron, majd 1943. január 3-tól a II. évfolyamot (tartalékos távbeszélő tiszti iskola) Budapesten. Elvégzését követően, 1943. július 1-jével hadapród őrmester. Ugyanazon év október 1-jén tartalékos zászlóssá nevezték ki, december 1-jén áthelyezték a 25/2. erőd század állományába, szakaszparancsnoki beosztásba. 1943-ban felvételt nyert a debreceni Tisza István Tudományegyetemre mint joghallgató. Az 1944. őszi harcokban megsebesült, majd felépülése után az I. honvéd egyetemi rohamzászlóalj kötelékében vett részt a budapesti harcokban. 1945. január 13-án szovjet fogságba esett, de hamar elengedték. 1949-ig a rendőrségnél és az Államvédelmi Hatóságnál szolgált. 1948-ban jogi doktor, 1949-től vállalati jogtanácsos. Az 1956-os forradalom idején a Salgótarjáni Acélárugyár munkástanácsának elnöke. 1958-ban „ellenforradalmi” magatartása miatt megfosztották tartalékos tiszti rendfokozatától, s még ugyanabban az évben a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló mozgalomban való tevékeny részvételért négy év börtönrre ítélték. A büntetésből közel két évet töltött le, majd kegyelemmel szabadon bocsátották. Az ítéletet a Nógrád Megyei Bíróság 1989-ben semmissé nyilvánította. 1990 után az 56-os Szövetség etikai bizottságának elnöke. 1991-ben tartalékos alhadnagy rendfokozatát (a zászlósi ekkor már nem volt tiszti rendfokozat) visszakapta, 1993-ban főhadnaggyá léptették elő.

³² Batári Ferenc (lásd a 33. lábjegyzetet), valamint Kovács Ferenc (Tarpa, 1919. november 27. – Felsőgereben, 1944. október 15.) honvéd. Utóbbi haslövés következtében halt hősi halált, és a felsőgerebeni hősi temetőben helyezték örök nyugalomra. Református vallású volt, foglalkozása földműves. Legközelebbi hozzátartozóját, Elén Ferencet november 22-én értesítették a gyász hírről. Az említett sebesültekről nem maradt fent veszteségi adat.

³³ Batári Ferenc (Nyírbogdány, 1919. november 17. – Felsőgereben, 1944. október 11.) őrzetető, címzetes tizedes. Kartonja szerint haslövés következtében elvérzett. A település déli kijáratánál létesített hősi temetőben még aznap végső nyugalomra helyezték. A római katolikus vallású, kőműves foglalkozású katona feleségét október 31-én értesítették férje hősi haláláról.

Az oldalszárnyakon lévő alföldi csapatok mind nehezebben tartják magukat, előretolt állásunk és harcelőrsünk is a fővédőállásokba vonul vissza, s most már minden ember érzi a felelősség nagy súlyát, innen nincs tovább hátra! Legalábbis így éreztük és gondoltuk. Arról pedig, ami odakint, a nagyvilágban történt, semmit sem tudtunk.

Kb. 20-a táján egy erősítésül jött alföldi aknavető zászlós³⁴ jön azzal a hírel, hogy a Kormányzó úr fegyverszünetet kért³⁵ stb. Minthogy mi az állítólagos fegyverszünet alatt is állandóan harcban állottunk, még talán kissé gorombán is torkoltuk le azzal, hogy ne mondjon valótlan. Másnap jött hivatalosan a hír, és az új kormányokról szóló találgatások közepette teljes bizonytalanságban és kétségek között gyötrődve vártuk, mit hoz a holnap.³⁶ Az újság- és rádióhírek egyszerre tömegesen futottak be, éppen elég jókor ahhoz, hogy ne lepjen meg bennünket annak az előkészületnek a híre, hogy az erődvonalat elhagyjuk.

21-én éjjel elvonultak derék villanyszakaszaink³⁷, a kis hadapród K. Feri³⁸ és Sz. Tóni³⁹, örökké nevető arcú öreg családapánk. Mi pedig, bevallom, eléggé begyulladva lestük, mi lesz. Észreveszi-e a másik, hogy a villanyakadály ártalmatlan drót csupán és ránk tör, ami egy iszonyú nagy öldöklésbe fulladó és nem kétes kimenetelű küzdelem lett volna, vagy pedig sikerül észrevétlenül kivárni a visszavonulási parancsot. 22-én este már mindenki tudta szerepét, s akkor kb. 6 óra tájt kaptam a kábelen érkezett parancsot: „Visszavonulás! Készüléket lehetőleg lehozni, fegyvereket vállon, kaverna bejáratánál gyülekező, onnan tovább a Rozgyilon⁴⁰ át.” A telefon felmondja a szolgálatot, hírnököt küldök azoknak, kiket másképp értesíteni nem lehet. Szegény Fazekas⁴¹, úgy látszik, megsebesült,

³⁴ Személye nem ismert. A térségben a kecskeméti 13. gyaloghadosztály harcolt, a zászlós nagy valószínűséggel e seregest valamely gyalogezredéhez tartozhatott.

³⁵ A közismert kormányzói proklamáció szövegében egészen pontosan az hangzott el, hogy Horthy fegyverszünetet kér, és nem az, hogy kért. A honvédségnek a kormányzó által kiadott hadparancsa pedig semmi konkrétumot nem határozott meg a katonák számára, csak annyit, hogy mindenki teljesítse kötelességét és hajtsa végre előljárója parancsait.

³⁶ A proklamáció, illetve azzal összefüggésben a sikertelen kiugrási kísérlet 1944. október 15-én zajlott le. Másnap Magyarország államfője, a németek által foglyul ejtett, és szintén a németek fogságában lévő Miklós fiával megzsarolt Horthy Miklós Szálasi Ferencet nevezte ki kormányfővé.

³⁷ Az erődcsázadok hadrendjébe tartozott egy-két magasfeszültségű villamos akadályszakasz is. Az erődkörletekben a műszaki zárás egy formája volt, hogy a kijelölt terepszakaszokon fabakokra kifeszített acéldrótokba elektromos áramot vezettek. Amennyiben a rendszer működött, úgy a részben álcázott bakok dróttjaihoz hozzáérő ellenséges katona azonnal halálos áramütést szenvedett.

³⁸ Dr. Kontra Ferenc (Kiskunlacháza, 1918. – ?) tartalékos zászlós. Személyéről igen kevés adat áll rendelkezésre. 1944-ben hadapród őrmesteri rendfokozatban villamos akadályszakasz-parancsnok a 25/2. erődcsázad kötelékében. 1944. október 1-jével tartalékos zászlóssá nevezték ki a gyalogságnál.

³⁹ Személyére vonatkozó adatokkal nem rendelkezünk.

⁴⁰ A Felsőgeregbenről Polenán át Szolyvára vezető közút legmagasabb pontja az 562 m magas Rozgyil- vagy Rozgyila-tető. Felsőgeregben eddig a pontig emelkedik a szerpentinekkel is tarkított út, majd a hágótól délre már lejt.

⁴¹ Személyére vonatkozó adatokkal nem rendelkezünk.

vagy elesett, mert a hír három bunkerba nem ért el. B. Sanyi⁴², volt legényem is ott maradt rajával együtt. Az ő visszajövetelük külön kis hőstörténet.

Az ellenség, úgy látszik, valamit sejt, de talán éppen felvonulást vár, mert erősen aknázza a hátsó utakat. Soha nem fogom elfelejteni a sötétben víziószerűen feltűnő kormos házfalakat, az összevissza bombázott utat, a hősök temetőjét, ahol már akkor, az első vonalakból is visszahívottakkal együtt kb. 60 honvéd, tiszt és közlegény aludta örök álmát.⁴³ A barakkok még állottak, de már körülöttük csapkodtak a nehéz aknák. Végre, kb. 8-fél 9 körül felértünk a Rozgyil tetejére, és onnan összegyülekezve indulni akartunk tovább. Persze nagy ribillió. A gyalogezred parancsnoka⁴⁴ a véletlenül egyedül lévő és rangidős D[uliskovich] Sanyi h[a]d[na]gynak adja ki parancsát. Vissza! És csak 11 órakor lehet elindulni! Nem tudom és nem is akarom tudni, mi volt a végső cél, de annyi biztos, hogy háromnegyed 11-kor a Rozgyil-kanyarban lévő nagy viadukszerű kőhíd a levegőbe repült. Borzasztóan alá volt aknázza, a mieink kétszer is előkészítették, s ráadásul a német utászok is. Majd ötkezes köveket hajigált fel a vadászhoz a robbanás ereje. Szerencse, hogy mi az erdő védelme alatt voltunk, különben sebesültjeink lettek volna. Így is volt egy-két sérülés. Az ellenséges rádió propagandája egészen a robbanásig szünet nélkül szólott. Ebből következtettük, hogy a visszavonulásról semmit sem sejtett. Mindenesetre, ha mi 11-kor indulunk, ott rekedünk.

A menet idegölő hosszan, fárasztóan reggelre csak Galamboshoz ért el, s ott a hegyeken be kellett magunkat ásni. Délben, miközben már teljesen előkészültünk a támadás elhárítására, befutott két elmaradt rajom és ők mesélték el, mi történt az erőd otthagynya után. Közben már mi is kapjuk a parancsot, azonnal Szolyva felé és onnan tovább. Irány Munkács! Lábunkban 28 km [van] már és 18 nap nemalvás, mikor Szolyva alá érkeztünk. A laktanya alatt⁴⁵ gépkocsi vár és közlik a helyzetet. Nem valami rózsás. Hársfalva felől erősen szorítják vissza a mieinket, és már a község túlsó széléről, sőt a fatelepekről is utcai harcokat jeleznek. Két szakasz azonnal indul, míg D[uliskovich] Sanyi a saját embereivel biztosításképpen a laktanya fölötti hegyeket szállja meg. Ez a nap: október 23-a, azt hiszem, örökké emlékezetes marad sokunknak! K. Tamás(?)⁴⁶ alig negyedóra múlva már

⁴² Személyére vonatkozó adatokkal nem rendelkezünk.

⁴³ A ránk maradt korabeli veszteségi adatok szerint 1944. szeptember 9. és október 17. között 29 főt temettek el a felsőgerebeni hősi temetőben. További öt fő Felsőgerebenben elhalálozott honvédet Rozgyilán és Szolyván helyeztek végső nyugalomra. Három olyan személyről tudunk, aki Felsőgereben területén esett el, de eltemetésükről nem maradt fent hiteles forrás. Ugyancsak a község térségében tünt el 1944. október 15-én 36 fő, akik két honvéd kivételével román munkaszolgálatosok voltak. Közöttük, és rajtuk kívül is lehetnek még olyanok, akik a harcok következtében veszítették életüket, és a hősi temetőben lettek elhantolva. A napló sajtó alá rendezője 2000-ben megtekintette az egykori hősi temető helyszínét. A még fellelhető sírhantok száma alapján reálisnak tűnhet a 60 vagy annál is több halott.

⁴⁴ A 13. gyaloghadosztály egyik gyalogezredének parancsnokáról van szó.

⁴⁵ A szolyvai laktanyát Kárpátalja visszacsatolása után építették a 2. hegyizászlóalj számára. 1943. október 1-jétől a 64. határvasdász portyázó osztály parancsnoksága, a 3. hegyitüzér osztály parancsnoksága, a 6. hegyiüteg és a 2. hegyidandár légvédelmi gépágyús ütege volt ott elhelyezve.

⁴⁶ Személye nem azonosítható.

sebesülten úton van Munkácson át hátrafelé, az utána indult másik szakasz még jobban megtizedelődik, már az első percben F. Dezső⁴⁷ is súlyosan megsebesül, s emberei alig tudják hátramenteni. Délután 5 órakor a nagy híd tűzérési találatot kap, s a levegőbe repül. Kicsit korán. Különösen mikor Galambos felől a másik hídon már csak éppen egy-két kisebb csoport tud átmenni, s máris robbantani kell, mert nyakunkon az el[lensé]g.

J[ámbor] Laci egy oldalról támadó nagyobb civil ruhás csoport⁴⁸ ellen megy, s hátraüzen, hogy a századot vigyem utána. Mire azonban az embereket összeszedem, már alig vagyunk 60-70-en, ezek egy része is önálló akcióba kezd, majd D. Sándorhoz⁴⁹, a tart[alék] szakasz p[arancsno]kához csatlakozva J[ámbor] Lacit követi. Ma sem tudom, mi ütött Laciba, de az utolsó pillanatban engem nagyon kímélt. Bár így, akaratán kívül, nagyobb csapdába sodort a végén, mint gondolta. Mire észrevettem magam ugyanis, akkor látom, hogy a még mindig csak fél emberként bicegő M[agos] Bélán kívül talán 15-16 ember van körülöttem, s valahol előttem küzd egy huszárszázad⁵⁰, ahogy a közlés szól. A házak között maradni ilyen kevesen, különösen mert már erősen sötétedett, kész öngyilkosság lett volna, tehát a szolyvai régi és új hősök temetője⁵¹ mögött a gyorsan beálló esthomályban lehúzódtam a Latorca árterületére, egy töltés mögé. Ez volt a szerencsénk.

⁴⁷ Fortenbacher Dezső (Úrkút, 1918. – Szolyva, 1944. október 23.) tartalékos zászlós. Személyéről igen kevés adat áll rendelkezésre. 1942. október 1-jével tartalékos zászlós a gyalogságnál. 1944-ben szakaszparancsnokként szolgált a felsőgerebeni 25/2. erődcsázadnál. Dr. Magos Béla tájékoztatása szerint a Szolyva védelmében lefolyt heves harcokban súlyos gerinclövést kapott és hősi halált halt. Temetésére vonatkozó hiteles adattal nem rendelkezünk.

⁴⁸ A szovjet csapatok Magyarországra történt betörésével egy időben Kárpátalján jelentősen felélénkült a partizánmozgalom is. Nemcsak a határon túlról átdobott, központi irányítású csoportok tevékenykedtek, de számos helyi, akár csak néhány ruszin emberből álló formáció is létezett.

⁴⁹ Denke Sándor (Siklós, 1913. június 16. – ?) tartalékos honvédtiszt. 1931-ben a felső mezőgazdasági iskolát végezte, 1937–1941 között pedig a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem mezőgazdasági osztályán folytatta tanulmányait. A háború előtt sertéstörzskönyvezési felügyelő a Sertésenyésztők Országos Egyesületénél. Katonai szolgálatra első ízben 1932. október 1-jén vonult be a pécsi 8/III. gyalogzászlóaljhoz, ahol a tartalékos tiszti tanfolyamot is végezte. Pontosan egy évvel később szerelt le, de zászlóaljánál több alkalommal is teljesített fegyvergyakorlatot. 1938-ban emléklappal ellátott zászlóssá, 1939. július 1-jével pedig tartalékos hadnaggyá nevezték ki. 1940-ben és 1941-ben négy-négy hónapot szolgált tiszti őrsparancsnokként a nagybereznai 26. határvadász-zászlóaljnál. 1944. március 19-től a 64. határvadász portyázó osztály, július 10-től pedig a 25/2. erődcsázad tartalékszakaszának a parancsnoka. November 26-án Nagykapos térségében szovjet hadifogságba esett, mivel azonban jelentkezett az új honvédségbe, 1945. március 1-jén már ismét Magyarországon volt. Egy hónappal később a szovjetek oldalán szerveződő 18/II. gyalogzászlóalj vonatparancsnoka. Szeptemberi leszerelését követően a Földművelésügyi Minisztériumhoz került, ahonnan 1949-ben végkielégítéssel elbocsátották. Attól kezdve volt önálló gazda, megyei gyapottermelési felügyelő, agrónomus, előadó. További sorsa ismeretlen.

⁵⁰ A 13. felderítőosztály huszárszázadáról, vagy a szintén a térségben bevetett 1. hegyi huszárszázadról lehet szó.

⁵¹ A szolyvai hősi temetőt a főút mentén létesítették az I. világháború idején, s oda zömében – több százas nagyságrendben – az 1914/1915-ös kárpáti harcokban elesett katonákat temették, akik részint az Osztrák–Magyar Monarchia, részint a Német Birodalom haderejében szolgáltak. Az 1944. őszi kárpátaljai harcok során még további 59 honvédet és csendőrt hantoltak el a hősi temetőben.

Míg mentünk tüzelőllásba, a temető fölött, a galambosi út felől kb. 80–100 fős, jórészt civil ruhás és alaposan beszszelt csoport a világ összes nyelvén káromkodva rontott le a laktanya felé. Nekünk oldalukat mutatták. Egy idegenszavú őrzető (R.)⁵² akkor bizonyította be azt a mondásomat, amit sokszor emlegettem honvédeknek: Nem baj, ha több fegyverhez ért az ember, mert ha lehetőség van rá, annyi helyett szerepelhet, ahány fegyvert meg tud szólaltatni. Ez a fiatal fiú, látva, hogy mi Bélával már mást nem tudván tenni, ócska vicceket sütögetünk, de egyáltalán nem látszunk ijedni, először egymaga vett kezelésbe egy géppuskát⁵³, majd, mikor a kéznél lévő lőszer elfogyott, a kocsirol egy gránátvetőt⁵⁴ emelt le, azt is egymaga kezelve, az összes elölalálható lőszer ellötte, végül puskát ragadva csatlakozott hozzám. Jó érzés volt ilyen derék emberrel lenni együtt. Béla kiáltozására lettem figyelmes, ő pár emberrel balszárnyamat biztosította. Jobban fülelve hallom a fontos mondanivalót: Imre, benne vagyunk a latrinában! – Benne! – kiáltom vissza. – De idáig: s mutatja, hogy ágaskodva is a szája szélét éri. Az emberek is odanéznek, s mindenki felkacag. Felettünk a halál kaszája suhanva keresi a learatni szánt termést, s 16 ember összekacag egy tréfán, amit az akasztófahumor termelt ki.

Már a temető külső árkában robbannak a tapogatózó kézigránátok, mikor egyik emberemnek eszébe jut a páncélelhárításra a fegyveres, lőszeres kocsni mögé csatolt „Baba”.⁵⁵ „Csatold le!” – vezényli saját magának, majd int, s ketten veszszük kezelésbe a 4 embernek szánt apróságot. Ő tölt és céloz, én fogom, hogy a csó visszavágódása ne legyen nagy. Az első lövés túl hosszú. A második azonban egy csoportot telibe találhatott, mert vagy 15 nyelven⁵⁶ zendül fel a tüzes fröccs után mindenféle jókívánság közvetlen hozzátartozóinkkal vagy egyes háziállatainkkal kapcsolatba hozva bennünket. Gyorsan kilöjünk az elöl található két láda lőszer, majd az okozott nagy kavardást kihasználva, pár csatlakozó huszárral nekivágunk a Latorcának. A parton a nehéz lőszeres kocsni elakad. Sok tanácskozásra nem igen van idő, s így határozok. D[enke] Sándor nem meri vállalni a felelősséget, hát én rakom le a lőszer, hogy a súlyos sebesült K.⁵⁷ honvédet és

⁵² Személye nem azonosítható.

⁵³ Feltehetően a 7/31 M 8 mm-es Schwarzlose-géppuskáról van szó, amelyet – bár I. világháború előtti konstrukció volt – a m. kir. honvédség még 1944-ben is a legnagyobb számban használt, noha az erődszázadok kaptak géppuskákat és golyószórókat a volt csehszlovák és jugoszláv hadseregek arzenáljából, továbbá zsákmányolt szovjet fegyvereket is.

⁵⁴ Az 50 mm-es 39 M gránátvető terpesztett talpú, elöltöltő, simacsövű, alsó- és felső szögcsoporttal egyaránt tüzelni képes gyalogsági nehézfegyverként lett rendszeresítve. Tömege 20 kg, 39/40 M aknagránátjának hatásos lőtávolsága 855 m. Gyakorlati tűzgyorsasága percenként 20-22 lövés volt. A csapatoknál jól bevált eszköznek számított.

⁵⁵ „Püppchen” (magyarul játékbaba, kisbaba) becenévre hallgató, német 43 M 8,8 cm-es rakétavető. A könnyű lövegtalpra szerelt, két gumikerékkel ellátott, két fős kezelőlegénység által kiszolgált páncéltörő eszköz hatásos lőtávolsága mozgó célpontokra 230, álló célpontokra 500 m volt. A kilőtt rakétalövedék kezdősebessége 140 m/s.

⁵⁶ A szovjet Vörös Hadsereg az oroszok által leigázott népekből álló, soknemzetiségű haderő volt, amelynek tagjai gyakran alig beszélték az orosz nyelvet.

⁵⁷ Személye nem ismert.

a két könnyebb sebesültet, valamint a még mindig bekötött lábbal sántikáló Bélát felrakva, a kocsit derékig vízben, félig a vállainkon vive, a lovakat is úsztatva, átmenjünk a túlsó partra. Ott aztán ide-oda kószálva végre a műúton kötünk ki, s a holtfáradt lovak botorkálva mennek a kevés teherrel, míg mi, ugyanúgy fáradtan két oldalról fegyveresen biztosítjuk. A munkácsi úton, az első község előtt (neve már a homályé) valami sötétlik az úton. Kocsink lelassul, a fegyverek kattanna kerülnek készenlétkébe, s az útról a gyepes padkára árnyékosabb sötétbe húzódnak, mikor felhangzik a halk, de erélyes kérdés. Állj! Ki vagy? – Hál’ Istennek saját vonalunk felderítő páncélkocsija⁵⁸ áll előttünk. – Mentek már erődsszázadbeliek? – Igen. – Sokan? – Kb. 90-en. J[ámbor] L. százados vezette őket. – Végre valami hír. Most gyorsan utánuk. Gyorsan, amennyire ezek után az ember képes.

De közben meséljem el B. Sándor és t[ár]sai hősi kitörését. Képzeld. Ezek nyugodtan ültek az állásokban, illetve a telefon mellett, s nem vették észre a nagy lövöldözésben, hogy az egyoldalúvá fajult. Mi már nem tüzeltünk. A hírvívő pedig, mint mondám, valószínűleg elesett. Egyszerre valamelyiknek eszébe jutott, hogy át kellene nézni a szomszédos bunkerekbe, érdeklődni, mi lesz a menetellel. Egyikük át is megy, s meglepődve látja, hogy az állások üresek, a telefonkészülék hiányzik, a drótok leszakítva, s az emberek mindenestül eltűntek. Lélekszakadva rohan vissza, hogy a többieket értesítse, s közben több oldalról tüzet kap. (Ez már a nagy robbanás után volt.) A többiek, látva, hogy hírhozó társukra a mi állásainkból lőnek, elkezdnek ordítani: „Ne lőj, marha! Saját!” Nahát, csak éppen ez kellett. Záposzerűen hullott az áldás a kiáltózókra. És rohanva indult ellenük kb. 200 ember. A g[olyó]szórós raj lehúzódik a géppuskások mellé, egymásnak vett háttal, a lehető legsebesebben tüzelnek. 11 000 db lőszer percek alatt elfogy, kidobálnak vagy 200 kézigránátot, sőt két Faust⁵⁹ gránátjukat is kilövik, majd B. a géppuskát szétszedve, annak súlyos alkatrészeivel bombázza meg a felfelé kapaszkodó támadókat. Végül már komoly fegyver nem lévén, a jelzésre használt ködgyertyák és füstgránátok kerülnek sorra, s a 15 ember az árokban elhúzódva gyors ütemben vonul vissza. Közben egy géppisztolytöltény szilánkjára B. nyakából kicsippen egy darabot, ő maga köti be, még a megállásra sem szakítva időt. A Kavernánál tanakodni kezdenek, s miután a villanyvilágítás az előtérben működik még, be is mennek. Csak a folyosókról felhangzó idegen beszédre húzódik

⁵⁸ Feltehetően a 13. felderítőosztály páncélgépkocsi századának valamelyik 39M típusú „Csaba” páncélgépkocsijáról lehet szó.

⁵⁹ A Panzerfaust (páncéloköl) a második világháború németek által 1942-től kifejlesztett, egyszer használatos, kézből indítható, a kumulatív hatás elvén működő páncélromboló eszköze volt, amelyet összesen hat változatban gyártottak. Nemcsak páncélozott haditechnikai eszközök, de géppuskafészek, kisebb erődök és élőerő ellen, valamint város harcban is használták. Az eszköz igen jól bevált, amely egyszerű kezelhetőségének, költséghatékonyágának és kielégítő teljesítményének volt betudható. A m. kir. honvédség 1944 tavaszán az akkor már kevésbé korszerű, 30 m-es hatótávolságú Panzerfaust 30 Klein (Faustpatrone 1) típusból kapott, amely „Kis páncéloköl” néven lett rendszeresítve. Később az erősebb töltettel rendelkező Panzerfaust 30 (Faustpatrone 2) változat is rendszerbe lett állítva „Nagy páncéloköl” néven. Ennek robbanótöltete nagyobb volt, mint elődjéé, lőtávolsága azonban nem.

ki széleseben az egész csapat, s indul vissza a Rozgyil felé. Ekkor már tudják a visszavonulást odaát is, de közelebb sejtenek minket. Az utat pokolian aknázzák, s az ráadásul 50 méterenként fel is van súlyosan [?] robbantva. Így vonul vissza árkokon, robbantásokon át B. tiz[edes] 14 emberrel és jelenti másnap délben, hogy egy géppuska hiányával, de csak az ő könnyű sérüléseivel bevonult. J[ámbor] szds. egyszerűen nyugtázza az esetet. Ezután történtek a szolvai események.

A felderítő kocsit tudva hátunk megett most már biztosabban menetelünk Munkács felé, bár mindenkit letör az a tudat, hogy kb. 20 km-t kell menni. Útközben halljuk aztán meg, hogy Beregszentmiklóson éjszakázik a század és ott esetleg utolérhetjük. Hogy holtfáradt embereimnek mit kellett beszélnem, hogy az út szélén le ne üljenek, azt semmi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy másnap reggel egyáltalán nem tudtam beszélni, annyira be voltam rekedve. Igaz, hogy a Latorca vizét sem melegítették fel előző éjjel, mikor fürdőt vettünk benne. Valami csodálatos isteni gondoskodás óvott minket ezen a visszavonuláson. Reggel alig pitymallott, kb. 90 emberrel nekilódultam Munkács felé, mert az egész osztály ott kellett gyülekezniük.⁶⁰ Már Munkácson pihentünk, mikor később befutott alakulatok mesélték, hogy Szentmiklóson kb. reggel 6 óra tájt 500-600 főnyi belopakodott csoport a mieinken rajtaütött, és kihasználta az alvó, ill. álmukból felriasztott emberek zavarát és nagy öldöklést rendezett. Csak nehezen sikerült őket visszaverni és a pihenő csapatokat kivinni a községből. A veszteség hihetetlen nagy volt mindkét oldalról. Ez pedig alig egy órával a mi elindulásunk után történt. Hogy mi lett volna, ha embereimet még ott és alva találja, arra még gondolni sem jó. Hiszen még így is szinte rugdosni kellett őket, hogy felébredjenek. Akkor morgolódtak kissé, bezzeg hálásak voltak most. És ezt nyíltan meg is mondták nekem, úgyhogy szabadkoznom kellett, különösen rangidős bajtársaim miatt.

Délelőtt 10 óra, október 24-e, mikor Munkácsra beérkezünk. Itt láttam – s nem szeretném többet látni – először, mit jelent a visszavonulás, és mit jelent, ha az úgynevezett csőcselék is szóhoz jut. A raktárakat feltörték. A karszalagos – másképpen nem nevezhetem – csirkefogók⁶¹, fegyveresen rabolták ki a pénztárakat. Az egyik helyen nagy mennyiségű [olvashatatlan szó] volt felhalmozva, pár embert a tolokodásban belöktek. Három bele is fulladt. Nagy nehezen beszállásolnak bennünket, s én aludni is megpróbálok, de nehezen megy. Házigazdám egy forró teával kínál, s a hirtelen kiömlött liternyi rumtól teás rumot iszom. Ez aztán elálmosít, s sikerül kb. 1 órát pihennem, míg újra nem hívatnak. Este 10 órakeriadó és 3 km-re visszamegyünk azért Podheringbe, hogy a sörgyárban rengeteg részeg katona között kb. egy órát várjunk, míg megkapjuk a parancsot: ismét vissza a kiindulási helyre, Klastromaljára. Ott védőállás és kitartani! A század mint utóvéd szerepel. Na, hát ezzel a gerebeni erőd század története be is fejeződött. Csattanósan és tragikusán. Ezt nemcsak én, de valamennyien éreztük. Ekkor már

⁶⁰ Már mint a 64. határvadász portyázó osztály, amelynek alárendeltségébe a 25/2. erőd század is tartozott.

⁶¹ A napló szerzője a nyilas pártszolgálatosokra utal.

a 650 emberből csak 280-300 volt s azok is hullafáradtak és a lábuk, az siralmasan nézett ki. Elvonulás előtt ugyanis mindegyik lecserélte a régi kitaposott bakancsát, s vadonatúj sítakancsokban vonult a társaság visszafelé. És ha legalább a régit hozta volna, ó nem! Azt mindegyik eldobálta, ugyanúgy, mint Gy. Ferenc⁶² az én hírvivőm az én vadonatúj sítakancsaimat. Mert az nagyon nehéz volt neki. Én hoztam volna szívesen, és mennyire jó szolgálatot tett volna! Így a Latorca vizétől nedves csizmámat már harmadik napja nem merem levetni, mert különben nincs miben járnom. A kolostor egyedül ottmaradt öreg portása valami présházfélébe vezetett, s ott nézegetjük szomorú sorsunkat a térképen.

Sürgős indulás, hogy minél előbb elfoglaljuk helyünket a hegyoldalon. Mire a fáradt szakaszok felérkeznek és szétszóródnak a helyükre, már süt is a nap. És a távolból B[ereg]sz[en]tmiklós felől erős zúgással fut előre egy el[lensé]ges felderítő kocsis. A híd előtte repül levegőbe, de természetesen nem sokat számít. A Latorca vize itt olyan sekélyes, hogy semmi sem akadályozza az előnyomulást. Kb. 8 órakor pár száz méterrel lejjebb a parton 19 harckocsi⁶³ szépen átgázol, s mi lövéshez sem jutunk, mikor már vissza kell vonulni, ha nem akarjuk, hogy fogságba kerüljünk. Mire a hegyről az ungvári műúttal párhuzamosan lejutunk, s a szőlők között vonulunk hátrafelé, az addigra vonalunkba előretört harckocsik már tűz alatt tartanak bennünket. Nem kellemes érzés célpontnak lenni! Nagy nehezen utolérjük egyik kocsinkat s „Miskám”⁶⁴ feldobja rá hátizsákomat, hogy könnyebben mozogjunk. Ezzel el is búcsúozom minden holmimtól, esőköpenyem és pár zoknim, borotvakészletem és kisebb apróságok bizony, azóta is hiányoznak.

Az útra leérve szerencsésen lőtávolon kívül kerülünk, bár csak egy időre. Beregrákos előtt aranygalléros tiszt állít meg s D[uliskovich] Sanyi parancsnoksága alatt a már mindössze 100-150 főnyi pisztolyos puskás rész feladatává teszi Walla (?) ez[re]d[e]s⁶⁵, hogy „tartson ki és utóvédként vonuljon vissza!” Parancs: Parancs! Közben még egyszer viszontlátom J[ámbor] sz[áza]d[o]st is. Nála van a térképtáskájában a század félhavi zsoldja és élelmezési költsége kb. 30 000 pengő. Kérjük, ossza kisebb részekre, ha valaki elesik, vagy fogságba kerül, nem vész annyi vele. Hallani sem akar róla. Talán ha akkor a jövőbe látunk mégis, nem marad olyan makacs. Beásni sincs időnk magunkat, s látom, hogy idegen alakulatokkal összekeveredett embereinken is kitört a pánik. Különösen mikor az első harckocsit derék légvédelmistáink kilövik, s erre a kukoricásból 5-6 helyről

⁶² Személye nem ismert.

⁶³ Valószínűleg a 4. Ukrán Front tartalékából a szovjet 18. hadsereg megerősítésére átadott 5. gárda-harckocsidandár páncélosairól lehet szó.

⁶⁴ Dr. Bodor Imre tartalékos zászlós tiszt legénye. Személye nem ismert.

⁶⁵ A név mögött az eredeti kéziratban is kérdőjel található, az első kezdőbetű nehezen olvasható. A többi egyértelműen felismerhető betűből következtethetünk, hogy talán Walla István ezredesről lehetett szó. Mivel azonban katonai szolgálatára vonatkozó személyi okmányai nem maradtak fent az utókorra, ezért nem lehetett megállapítani, hogy 1944 októberében milyen beosztást töltött be, megfordulhatott-e a kérdéses napokban Beregszentmiklóson.

csattan fel a harckocsik lövegeinek döreje. Eredmény: három légvédelmi löveget robbantanunk kell, nehogy az ellenség kezére jusson, mert mi már nem tudjuk használni. Az egyedüli megmaradt löveget gyorsan felkapcsolják, s elhúzzák. Magunkra maradunk, s hogy mennyire, azt csak most látom, mikor körülnézve csak J[ámbor] százados, D[uliskovich] Sanyi hdgy., T.⁶⁶ őrmester, „Miskám” és én vagyunk az egész védősereg. Fegyverünk pedig géppisztoly, egy puska és négy, ill. öt pisztoly. Édeskevés mert kb. 15 harckocsival állunk szemben. Mire a vi[ssza]von[ulási] p[aran]csot megkapjuk, már útban is vagyunk a falu másik felére, hogy ott kíséreljük meg a láthatóan lehetetlent. A harckocsik állandóan tűz alatt tartanak, s az az érzésem, hogy állandó jelzést is kapnak, merre haladunk. Mire a műútra kibukkanunk ismét, a távolban három harckocsi rohan felénk. „Rá se ránts!” kiáltja valaki. Az elsőt kék overallos vigyorgó fiatal kölyök, a második csukva, s mikor a harmadik elsuhan mellettem, veszem észre a toronyból ki-magasló ellenséges katona fején a jellegzetes főveget. Ellenség! Kiáltom, mire visszanéz és int, hogy menjek hátra, elfogtak, majd – valószínűleg géppisztolyomat látva – hirtelen lebukik a kocsiba s életem legizgalmasabb játékainak egyike kezdődik. (Később ilyen játék többször előfordult.) Nyolcszor lőtt a harckocsi csekély személyemre, szerencsére valószínűleg legnagyobb részt páncélgránátot, mert csak egy kukoricatorzsán felbukva, a térdem ficamítottam ki.⁶⁷ Akkor még nem is éreztem. Örültem, hogy a házak között lőtávolon kívül kerültem. Annyira ki voltam ugyan fáradva, hogy Miskának kijelenttem: Eredj! Próbáld meg hazajutni, s mondd meg otthon, mikor utoljára láttál, egészséges voltam, úgy kerültem fogságba. (Ugyanezt mondtam később annak a ruszinnak is, aki tejfellel és friss kenyérral megvendégtelt s a beállott sötétben megmutatta aztán később az utat Ungvár felé.) Miska sírt, könnyögött, de egyelőre oly erőtlén voltam, s lábam is annyira fájt, hogy nem volt lelkierőm indulni. A pihenés, a felcsillanó szabadulási lehetőség aztán mégis indulásra ösztökélt, s így félig csúszva Miskával a sarkamban nekivágtam a gyűrűt alkotó harckocsik között toronyirányiránt a földeken keresztül Ungvár felé. Köpenyem elment a kocsival, az éjszaka hűvös volt, ki is voltam izzadva, így bizony az október 25–26-i éjszaka közel fagypontra lecsökkent hőmérséklete valószínűleg örökké érezteti majd hatását a reumás bal oldalamban, de a fájós térdemben is. Soha annyi csatornát, vizet, mocsarat nem láttam, mint akkor éjjel, s soha annyi hiábavaló utat nem tettem meg, mint akkor.

Egymás után kényszerültünk derékig érő vizeket átgázolni, s mikor már annyira fáztam, hogy nem volt erőm újabb gázoláshoz, hidakat kezdtünk keresgélni. A keresgélés azonban igen hosszú és időrabló volt, s így mikor kb. 4 órakor hajnalban

⁶⁶ Dr. Magos Béla tartalékos zászlós visszaemlékezése szerint volt a 25/2. erődcsáznánál egy Tarsoly vezetéknévű őrmester 1944-ben, elképzelhető, hogy róla van szó.

⁶⁷ Amennyiben repeszgránátot tüzelt volna, az, ha nem is találja el a személyt, de a közelben robbanva a repeszgáz hatókörzetében valószínűleg halálos kimenetelű sérülést okozott volna. A páncélgránát csak telitalálat esetén okozott halált, mivel nem élőerő elleni alkalmazásra fejlesztették ki.

házakra bukkantunk, elkeseredve vettem tudomásul, hogy csak Korláthelmeceknél vagyunk, s Ungvár bizony még messze.

Lábam őrjítően fáj, nem bírtam tovább, pihennem kellett. Egy szárkupacban fészket csináltam magamnak és Miskának, oda behúzódva a szárral befedtük magunkat. Jó volt takarónak, de álcázásnak is. Alig egy óras pihenés után állandó erős motorzúgásra lettem figyelmes. Kimászva a kupacból láttam, hogy a száz-kétszáz méterre lévő országúton erős fényszórófényben haladnak a harckocsik Ungvár felé. Oda már nem nagyon mehetek! Legjobb lesz oldalt kerülnöm, s valahol másutt átjutni az Ung folyón. (J[ámbor] Laci, Sanyi B[ereg]rákosnál eltűntek.) Nekilődülünk Miskával, s a reggeli félhomályban beérünk K[orlát]helmece első házához. A kisvasút⁶⁸ töltésén mentünk, hogy valami vezetők legyen. Az első ház udvarán gyanús mozgolódást láttam. Mikor már csak 50-60 méterre lehettem, akkor ismertem fel az el[lensé]ges uniformist és a jellegzetes főveget. Visszafordulni nem lehetett, előre hát! Közben a hátam mögött is feltűnt egy járőr, nem is olyan messze. Csak most segíts, Istenem! Fohászkodok egy nagyot. Sikerült. Az udvaron lévő szakasznyi erő a járőrhez tartozónak nézhetett és fordítva, mert nyugodtan elhaladtam, persze tisztos távolban, előttük, s csak mikor már messze jártunk, csendült fel a Stoi⁶⁹! Mire szégyen a futás, de üdvös és hasznos, bizony még futottunk is. Egy vizesárokban, térdig vízben rohantunk Miskával vagy 200 métert, majd egy oldalágon félig visszafelé vagy 50-60 métert, aztán ott feküdtem majd félóra hosszat, s mikor a kedélyek már lecsillapodtak, indultunk meg óvatosan hátrafelé. 10 óra lehetett, mikor egy faluba⁷⁰ értünk, ahol még semmit sem hallottak arról, hogy az el[lensé]g Ungvár felé tört előre. A ref[ormátus] pap hirtelen megreggeliztetett, de már arra nem volt hajlandó, hogy jó lovát kölcsönadja, amíg a pár kilométerre lévő magyar állásokig eljutok. Pedig lábamat már emelni is alig tudtam annyira meg volt a térdem dagadva. Végre mégis kaptunk egy kocsit az egyik uradalomtól s befutottunk Szürtére. Itt hallottam meg, hogy Ungvár már elesett,⁷¹ s a vonal nem messze felettünk húzódik. Legjobb lesz, ha Nagykapos felé megyek, ott talán viszontlátom alakulatomat – volt a tanács. Meg is fogadtam, s nekivágtam gyalog. Képzelted, Drágám, milyen gyors menet lehetett. Közben szerencsére utolértem a Nagykapos irányába visszahúzódó vonatokat. Kocsi kocsin hátán, lovak és emberek végsőkig elcsigázva és minden öt perc menet után a nagy torlódás miatt félórás szünetek, különösen Nagykapostól nyugat felé. Amint ez később kitűnt, a kis híd miatt volt, ahol csak egyirányú forgalom volt és nem

⁶⁸ Az Ungvár–Radvánc–Antalóc közötti keskeny nyomtávú, gőzüzemű, közforgalomra is berendezett vasútról van szó. A MÁV 1944. évi hivatalos menetrendkönyvében a 122-es menetrendi mezőben volt feltüntetve. A 35 km-es vonalon napi három vegyesvonatpár közlekedett. Napjainkra megszüntették.

⁶⁹ Стої! = Állj!

⁷⁰ Császlócról vagy Rátról lehet szó.

⁷¹ Ungvárt 1944. október 27-én érték el Munkács birtokba vételét követően, onnan nyugati irányba fordultak szovjet 5. gárda-harckocsidandár alegységei, valamint a 18. gárda-lövészhadtest 151. lövészadosztályának alakulatai.

tudtak a kocsik, csak egyenként és igen nehezen elindulni. Így történt aztán az, hogy déltől estig csak 10-15 km utat tettem meg kocsin, s nem alva, zuhogó esőben töltöttem el az okt. 27–28-ra virradó éjszakát. Másnap nagyobb szerencsém volt, (bár relatív dolog ezt szerencsének nevezni!), mert még egy órás menet után felvett egy gépkocsi, s előreszaladtam vagy 10 km-re. Így találkoztam össze aztán B[agossy] Lacival és M[agos] Bélával, akik egy kocsi tetején ülve Sárospatak felé igyekeztek, mondván, hogy az egész h[atár]v[adász] csop[ort]⁷² ott kell gyülekezni. Csatlakoztam hozzájuk, s eközben szereztem meg azt a hátast, ami kb. 20 km-t vitt, majd minthogy ismét gépkocsira szálltunk, B. Sándor régi legényem gondjaira bízva csak később, kb. 4 hét múlva ért utol, akkor is nyugta alakjában. („A zászlós úrnak úgyszincs szüksége rá, s ha lesz, telefonáljon érte nekem!” Jó, mi?)

Sátoraljaújhelyen tett le a gépkocsi, s onnan a kis keskenyvágányú vasúton⁷³ utaztunk ki Patakra, ahol 28-án este végre megtaláltuk az egész h[atár]v[adász] csop[ort] (azelőtt kb. 20 000 ember, 1800 ló és rengeteg fegyver) töredékét egy tornateremben kényelmesen berendezkedve. Szerencsére aznap nyugodtan aludtam, így lábam annyira-amennyire javult. 29-én reggel jelentkeztünk a zászlóalj-parancsnokságon. Ekkor találkoztam össze a nyári nagy lövészverseny után H.⁷⁴ századossal, aki később a csoport⁷⁵, majd a belőle többször újjáalakított rohamzászlóalj parancsnoka lett. Nagy ováció és rögtöni beosztás, bár még azt sem tudtuk, embereinkből hányan vannak. De ez akkor nem is igen volt fontos. Rövid

⁷² A 72. határvadászcsoport.

⁷³ Az ún. Hegyközi Kisvasútról van szó, amelynek Sátoraljaújhely és Sárospatak közötti vonalszakasza nagyjából párhuzamosan futott a két várost összekötő normal nyomtávú vasútvonallal. Mára felszámolták.

⁷⁴ Hummer Ferenc (Érsekvadkert, 1908. április 22. – ?) hivatásos honvédtiszt. Az egri fiú felsőkereskedelmi iskolában tett érettségi vizsgát, majd Egerben községi közigazgatási tanfolyamot végzett. Előbb nórádi falvakban segédjegyző, majd a Felvidék visszacsatolása után Gyerken, később Paláston körjegyző. Tényleges katonai szolgálatát 1930-ban teljesítette, majd később többször vett részt fegyvergyakorlatokon. 1940. dec. 1-től pótkeretparancsnok a miskolci VII. közérdekű munkaszolgálatos zászlóaljnál, majd 1941. április 1-től a rétsági 11. kerékpáros zászlóaljhoz került. Ez hamarosan átalakult a 32. harcokocsizászlóalj és Nyírbátorba, majd onnan Kecskemétre települt át, és 1942. október 1-től mint 3/II. harcokocsizászlóalj működött tovább. Itt mindvégig anyagi tisztí beosztást látott el, és közben továbbszolgálatot vállalt. A próbaszolgálat teljesítését követően 1941. november 1-jével páncélos főhadnagyként hivatásos állományba vették, 1942. március 31-től százados. 1944. január 1-jével áthelyezték a 2. hegyidandár parancsnokságára, egyidejűleg átkerült a gyalogsághoz. Március 20-tól a 72. határvadászcsoport parancsnokának segédtitstje, november 12-től harcscsoportparancsnok (a napló szerzője rohamzászlóaljat is említ később, egy 1945. február 21-i kitüntetési felterjesztés pedig Hummert 72. határvadászcsoport „támadó csoport parancsnok”-ként jelölte). December 13-án a zászlóaljjal az 1. hegyidandár alárendeltségébe lépett. A dandár harc kiképző iskolájával 1945. január közepén a morvaországi Kremsierbe irányították. Március 21-én visszaindult Magyarországra, 25-étől Csorna térségében lett bevetve zászlóaljjal, amellyel átállt a szovjetekhez. A fogságból június 21-én mint tifuszost engedték haza. A balassagyarmati 144. bevonulási központnál jelentkezett, augusztus végén a kecskeméti „Csaba királyfi zászlóalj” kötelékében szolgált. További sorsa ismeretlen.

⁷⁵ Itt nem a már említett 72. határvadászcsoportról, hanem egy harcscsoportról van szó, amely többnyire egy-egy adott harc feladat megoldására létrehozott, ebben az esetben maximum két-három (nem teljes harcértékkel bíró) század erejű, ideiglenes jellegű kötelék.

tájékoztató, majd a legénység összeállítása. Persze itt nagyszerűen érvényesült a „helyezkedés”. Ravasz róka tthts-ek egész sorozata egy nemlétező nagy alakulat „törzse”ként ismét hátramaradt, s mi az egész csoport legénységéből szükösen összevágott kb. 200 főnyi „zászlóalj” beosztásban gépkocsin még aznap Nagykaposra mentünk sebes iramban vissza. Ott éjjeleztünk, s másnap irány nagy ívben Tegenye, ahol az első hegyi dandár⁷⁶ töredékeiből összeállított kb. 2 szakaszos zászlóaljjal Nagy Sándor⁷⁷ már napok óta tartja a vonalakat. Persze rangidős lévén a mi zászlóaljunk tisztjei felett, minthogy saját parancsnokságunk jobbnak látta Nagykaposon, később a 16 híd⁷⁸ mögött Vaján⁷⁹ helyezkedni, ill. fedezni, N[agy] S[ándor] átvette a zászlóalj parancsnokságát. Nagy népgyűlés keretében tájékoztató. Eredmény alig egy km-ről: Csinn-reccs.⁸⁰ Öt sebesült és a népgyűlés feloszlott! Jó hogy nem dobolták ki, hogy ott tart tájékoztatót.

Különben is a legnyíltabb terepen, fedezék nélkül történt.

Azonnal tüzelőállásba megyünk, majd kb. egy órás várakozás után tá[ma]d[ás]!

Alig érzük el azonban Tegenye főutcáját, oly heves Stalin-orgonaesőt kapunk, hogy szakaszomból csak 8-an maradunk épek. Szép fogadtatás, mondhatom! Vissza a falu szélére a házak közé! Egyszerre kb. 14 gép jelenik meg nagy zúgással a fejünk felett. Légiriadó! Állj! Tévedés! Saját? Stukák⁸¹ jöttek előkészíteni a terepet. Kisebb bombaeső Pálócra, majd mi nyugodtan beszállásolunk a faluban

⁷⁶ Helyesen 1. hegyidandár.

⁷⁷ Nagy Sándor X. (Hejőcsaba, 1911. február 15. – ?) hivatásos honvédtiszt. 1929-ben tett érettségi vizsgát egy felső mezőgazdasági iskolában, azt követően különböző gazdaságokban segéd tiszt. 1933-tól kezdve többször teljesített katonai szolgálatot, 1939-ben zászlósi rendfokozatban a kassai 21/II. gyalogzászlóaljnál géppuskás szakaszparancsnokként tovább szolgálatot vállalt, 1940. december 15-től aknavető szakaszparancsnok a 2. hegyizászlóaljnál Szolyván. Próbaszolgálatát követően ténylegesítették, és 1942. november 1-jével felvették a hivatásos állományba, egyúttal főhadnaggyá nevezték ki. 1944. áprilisban a 2. hegyivadász-zászlóaljjal került ki a harctérre századparancsnoki beosztásban. 1944. szeptember 17-én az 1. hegyidandár kiképzőzászlóaljának parancsnoka, 1945. január 1-től a 2. hegyivadász-zászlóalj parancsnoka. 1945. április 1-jén szovjet hadifogságba esett, ahonnan 1947-ben tért haza. Az új honvédségben néhány hónapot leszámítva nem szolgált, 1950/1951-ben börtönben volt. 1955-től az OTP-nél helyezkedett el, majd mint „horthysta” tisztelet 1958-ban lefokozták. További sorsa ismeretlen.

⁷⁸ A szerző talán a Laborc árterében, illetve a környékbeli kisebb vizeken átvezető hidakra gondolt.

⁷⁹ Helyesen Vajánon. Vaján Nagykapostól nyugatra fekszik mintegy 6-7 km-re, Vajna község pedig onnan északkeletre kb. 25-30 km-re, Szobráncától keleti irányban.

⁸⁰ A szovjet ZiSz-3 típusú 76 mm-es löveg kilövési-becsapódási zajáról van szó. A Vörös Hadseregben 42 M hadosztálygyű néven rendszeresített, gumikerekes, gépjárművel és fogatolva egyaránt továbbítható, terpesz lövegtálpas tűzérési tűzeszköz lövedékének igen nagy, 680 m/s-os kezdősebessége miatt a tüzet megnyitó löveg becsapódási és kilövési zaja közvetlenül követte egymást. Ez a hangeffektus indította arra a katonákat, hogy ezt a lövegtípust a honvédek „csinn-bumm”-nak, a németek „ratsch-bumm”-nak nevezték. A „csinn-reccs” mondhatni egyedi elnevezés.

⁸¹ A Sturzkampfflugzeug (magyarul zuhanóbombázó repülőgép) német szóból származó betűszó. Noha több ilyen rendeltetésű géptípussal rendelkezett a Luftwaffe, a Stuka szó a legtöbbször a Junkers Ju-87 jelű híres német zuhanóbombázóra vonatkozott. Ugyan az egymotoros, kétszemélyes, merev futóműves, több típusváltozatban épített harcászati rendeltetésű repülőgép már a Szovjetunió elleni támadáskor elavult volt, ennek ellenére erős vadászkísérettel a háború végéig alkalmazták. A félelmetes hírnévre szert tett típussal a németek pontos bombavetéssel 1945-ig több ezer harcárkművet semmisítettek meg és számos hadihajót süllyesztettek el.

és reggel megindul az előnyomulás Pálócon, az Ungon át Bező felé. Itt ismét ellenállásra bukkanunk. Az ungvári műút végét erősen védi az el[lensé]g. Befut egy német rohamcsoport, és szárnyon támogatva azt okt. 30-án délután előretörünk Bező felé. Közben ránk esteledik. A sötétben bukdácsolva haladunk előre. Közben az el[lensé]g tapogatózva hol itt, hol ott szórja meg a terepet aknákkal. Jó érzés, csak az a megnyugtató, hogy a sötétben felvillózó fények elárulják, mikor lönek. Hajnalban (XI. 1.) hírvivő jön, s a már jól kiépített állásokból visszadirigál bennünket azzal, hogy Bező átmeneti sikerek után ismét az el[lensé]g kezére került, s így az hátunk megett van vagy 2 km-re. Jó lesz tehát visszahúzódni. Gyorsan igyekszünk kihasználni a hajnali félhomályt, [é]s sikerül is pár száz méterrel hátrább állásba menni. Itt aztán végképpen megrekedünk. Két nap múlva (XI. 3.) estefelé kapjuk az értesítést, hogy leváltásunk megtörténik az éj folyamán, s pihenőbe mehetünk hátra 48 órára. Ez azonban – mint mindig – írott malaszt csupán. A leváltás megtörtént ugyan, ám már másnap – minthogy az eső megeredt, minket rendelnek ki az állásokba, s ígéretet kapunk, hogy másnap ismét leváltanak. Erre azonban csak három nap múlva, 8-án éjjel kerül, sor s akkorra az erősen megáradt Ungon már nem merik a tartalékként szereplő egységeket átvinni, így a parancsról nem tudva csak saját szakasszommal húzódom keresztül, míg a többiek a túlsó parton szállásolnak be. Erős nehézaknatűzben, percnyi pihenő nélkül telik el a nap, s 10-én hajnalban – kapott parancsra – ismét átevickélünk az Ungon azért, hogy alig pár perces pihenő és kb. 2 órás út után lejjebb Pálóc másik végénél ismét átkeljük, most már pontonokon, az előző rohamcsónakos átkeléssel szemben. Menet kb. 2 napon át s végre nov. 13-án hajnalban Garany előtt hóviharban szakmakazlakba szállásol be a z[ászl]l[óal]j a nagy egyesülés örömére.

Ekkorra megérkezik ugyanis a másutt bevetett Majdáni⁸² századparancsnok,⁸³ illetve M.⁸⁴ százados is kb. század erejű zászlóaljával. (Szintén vegyes felvágott összetételben.) Befutunk Garanyba s beszállásolnak bennünket

⁸² A település neve magyarul Majdánka.

⁸³ A 10/3. erőd század parancsnokának személye nem ismert. A század hivatalos hadrend szerinti békehelyőrsége a szomszédos Vízköz nevű falu.

⁸⁴ Mihályi Győző, nemes (Nyitra, 1913. október 30. – ?), hivatásos honvédtiszt. Honvéd reáliskolai érettségi vizsgát követően a Ludovika akadémián tanult, ahol 1936. augusztus 20-án avatták hadnaggyá, és az 5. határőrkerületi parancsnokhelyettes II. szárnyához került Gyulára. 1939-től századparancsnok a 2/III. gyalogzászlóaljnál, 1940. május 1-től főhadnagyi, 1942. április 1-től pedig századosi rendfokozatban. 1942 júliusában mint a 32/III. gyalogzászlóalj géppuskás századparancsnoka került ki szovjet hadművelési területre. Később ezen zászlóalj, majd a 21/III. gyalogzászlóalj parancsnoka. 1943. januári sebesülését követően a 32/I. zászlóalj parancsnoka, majd ugyanott a géppuskás század parancsnoka. 1943. május 1-jén visszatért a harcterről és a „Budapest” őrzászlóalj 2. századának parancsnoka. 1944. május 15-től a 25/20. erőd század parancsnoka Vezérszálláson. Október 12-én könnyebben megsebesült a Latorca-völgyi harcokban, majd november 6-tól a 72. határ vadász-zászlóalj parancsnoka. November 22-től a 66. határ vadász-zászlóalj századparancsnoka, december 23-tól ismét zászlóaljparancsnok a szolnoki 16. gyaloghadosztály kiképzőcsoportjánál. 1945. február 11-től a 10/I. nehézfegyverszázad parancsnoka. Május 9-én szovjet hadifogságba esett, ahonnan 1948-ban tért haza. Áruszállító és segédmunkás, aztán 1952-ben mint kitelepített, megfosztották rendfokozatától. További sorsa ismeretlen.

meglehetősen emberi környezetbe. D. Pista⁸⁵ a 20-as érodszázadtól⁸⁶, B[agossy] Laci és B. Sanyi a lakótársaim. A legények is ott lábatlankodnak, de különösen P. Elek⁸⁷ a G.⁸⁸ szds volt legénye, ki most Sanyit gyámolítja, igen ügyeskedik a tót menyecske körül, addig, míg a végén nemcsak őt, de mind a nyolcunkat állandóan traktálnak minden jóval. Nem is lenne panaszunk, ha nem így lennénk, s ha újból és fokozott mértékben ki nem újulna bélhurutom, ami a hét végére annyira legyengít, hogy a nagy átszervezés alatt álló zászlóaljtól⁸⁹ az orvos útnak indít Sátoraljaújhelyre a kórházba. Ott fel is vesznek, s a legjobb úton haladnak, hogy soha se tudjak, vagy legalábbis nehezen lábra állni. Csak az segít, hogy S[átoraljaúj]h[ely]ben mind erősebb nyugtalanság észlelhető, s a sebesülteket erős iramban szállítják hátra Kassára, onnan Miskolc(?) felé. Tájékozódni szeretnék, s ezért kimegyek a városba. Véletlenül összetalálkozom S. Lacival⁹⁰, aki mint z[ászló]l[óalj] s[e]g[éd]t[iszt] működött. Tőle tudom meg, hogy a magas p[arancsnok]ság⁹¹ bent van a városban, míg a z[ászló]l[óalj] régi szokás szerint bevetésre ment a Bodroghözbe. Szabadulni igyekszem a kórházról, s ezért kérem mint gyógyult elbocsátásomat. 20-án reggel, ha lehet, még betegebben, mint ahogy felvettek, elenged a kórház, s én jelentkezem H[ummer] sz[áza]d[o]snál, aki akkor már a csoport p[arancsno]ka lett – bár csak törzse van. (Lényeg a beosztás. Ő p[arancsno]k, sőt magasabb v[ezér]k[ari]⁹², aki nem köteles az első vonalban lenni!) Így láttam én ezt akkor elkeseredésemben, s később győződttem csak meg róla, hogy milyen nagyon helytállt akkor is, mikor a géppisztoly volt egyedüli támaszunk, s az ellenség csak 50-60 lépésre volt tőlünk. Akkor terjesztettük fel tisztikeresztre is.⁹³

Kb. 23–24-én este lehetett, hogy hirtelen indulási parancsot kaptunk, s erre az egyik század beteg parancsnoka, egy f[ő]h[a]d[na]gy⁹⁴, hirtelen gyógykezelésre kényszerült visszamaradni. Helyette éppen kapóra jöttem frontszolgálatommal és 41'-es rangommal⁹⁵ sz[áza]d[p[arancsno]k]ul bár még mindig z[ászló]l[ó]s vagyok. Egyedüli hasznom, hogy legyengült erővel gyalogolni nem lennék képes, még így, mint sz[áza]d[p[arancsno]k] lovam, sőt két lovam is lesz egyszerre. Irány Szomotor! Előző nap még sikerült nagy bevásárlást csapnom Sátoraljaújhelyen.

⁸⁵ Személye nem ismert.

⁸⁶ A mozgósításkor ikreződéssel felállított 25/20. érodszázadról van szó.

⁸⁷ Személye nem ismert.

⁸⁸ Személye nem ismert.

⁸⁹ Az átszervezés lényege az 1. és 2. hegyidandár, továbbá a volt 72. határhadászcsoportharcolt maradványainak összevonásával volt összefüggésben.

⁹⁰ Személye nem ismert.

⁹¹ A szerző valószínűleg az 1. hegyidandár parancsnokságára utal.

⁹² Hummer Ferenc százados nem volt a vezérkari testület tagja.

⁹³ A kitüntetési beadvány szerkesztői valóban a Magyar Érdemrend tisztikeresztjére, hadidíszítménnyel tartották méltónak, azonban az előjáró seregtestparancsnokok (hadosztály- és hadseregp[arancsno]k) az eggyel alacsonyabb fokozatot, a Magyar Érdemrend lovagkeresztjét hadiszalagon, kardokkal javasolták.

⁹⁴ Személye nem ismert.

⁹⁵ Dr. Bodor Imrét 1941. október 1-jével, ugyanazon rangnappal nevezték ki tartalékos zászlósnak.

Ekkor vettem Neked, Drágám a két kis ólomkristály vázát. Akkor még bolondul élt bennem a remény, hogy legkésőbb karácsonyra átadhatom.

Szomotor 1944. XI. 24–25–26. rémes két nap volt! Gyomrom annyira elővett, hogy alig volt jártányi erőm, s már vérhas tünetei kezdtek mutatkozni. Közben szépen láttuk visszavonulni mellettünk a bodrogközi csata maradvány harcosait, s állandó páncélriadó készültségben voltunk. Itt ismerkedtem meg „Civis” hadnaggyal⁹⁶ és „Swélo” főhadnaggyal,⁹⁷ a két páncélromboló csoda-fiúval. Ezeknek és derék embereiknek volt köszönhető, hogy azok, akik ott voltak, de az egész hadsereg ki tudott, ill. részeivel kimenekült a gyűrűből. Ezek a fiúk valóban megérdemelték, amit viseltek: lovagkereszt, signumok, nagyezüst, kisezüst, bronz, mindegyiknek több is.⁹⁸ 26-án délelőtt kapom a parancsot a visszavonulásra. Utolsónak hagyjuk el a Bodrogközt, mellettünk elhúztak a F.⁹⁹ p[án]c[él]romboló osztag emberei gépkocsijaikon, s alig vagyunk a Bodrog hídjától pár száz méterre, erős dördüléssel repül levegőbe az egész, jelezve, hogy az el[lensé]g már valahol a közelben van, mégpedig nagy erővel! Különbem nem kellene kitérnünk előle. Menet vissza Újhely, majd azon át Gönc felé.

Nov. 26-án mégegyszer ott ebédelünk Újhelyen, majd tovább vonul a rohamzászlóalj, most már hads. közvetlen biztosító alakulatnak.¹⁰⁰ Hosszú, fárasztó menet után érünk le Gönczruszkára, közben egy éjjelt a híres Radványi kastély¹⁰¹ közelében töltünk, s 28-án este letelepszünk úgy G[önc]ruszkán, mintha onnan már nem volna továbbmenet. Itt valóban meg is rekedünk, s már-már úgy látszik, nem is kerül további visszavonulásra sor. Naponta szinte békekiképzésszerű foglalkozás folyik. Sokan már kezdik is megenni a kevésbé zajos életet, s innen-onnan – bár a lakosság érthetetlenül fukar és nembánom-nemtörődöm természetű – kerül egy kis csirke, malac pecsenye is az asztalra. Innen küldöm az utolsó pénzküldeményt dec. 6. vagy 8-án haza: 800 P.-t abban a reményben, hogy megkapod, s jól fel tudod használni. (Azóta sajnos még a szelvényt is utánaküldöttem, s így az is elveszett.) 10-én a református pap¹⁰² úrvacsorát oszt s a rohamz[ász]l[óal]j lánglelkű Kapisztrán Jánosa,

⁹⁶ Feltehetően a debreceni születésű Pető Béla tartalékos hadnaggyról van szó, aki ebben az időben a 65. hegyivadász-zászlóalj páncéltörőágyús szakaszparancsnoka volt.

⁹⁷ Személye nem ismert.

⁹⁸ A kitüntetések: Magyar Érdemrend lovagkeresztje hadiszalagon, kardokkal; Kormányzói Dicsérő Elismerés hadiszalagon, kardokkal (bronz signum); Újólajos Kormányzói Dicsérő Elismerés hadiszalagon, kardokkal (ezüst signum), Magyar Nagyezüst Vitézségi Érem, Magyar Ezüst Vitézségi Érem, Magyar Bronz Vitézségi Érem.

⁹⁹ Személye nem ismert.

¹⁰⁰ A zászlóalj a naplólíró szerint az 1. hadsereg-parancsnokság közvetlen alakulata lett.

¹⁰¹ A füzérradványi Károlyi-kastélyról lehet szó.

¹⁰² Személye nem ismert.

Dr. B. István¹⁰³ a katolikus legénységet áldoztatja meg, mintegy megérezve mind a ketten, hogy sokaknak ez az utolsó nagy lehetőségük Isten előtt tisztázni gyarló emberi cselekedeteiket, s megbánni mindent: tettet, gondolatot, érzést, ha nem tiszta indulat vezette. Valahogy mindannyian érezzük, hogy valaminek történni kell. Különösen erősen hatott rám az úrvacsoraosztás, s a másik sz[áza] dp[arancsno]k Fr. Béla¹⁰⁴ alig értette meg hirtelen elkomolyodásomat és szótlan-ságomat. Irtózatos, nyomasztó érzés vett rajtam erőt, s ez nem csökkent akkor sem, mikor 18-án délután riadóztatták a z[ász]l[óal]jat és elindultunk parancs szerint az 1. h[e]gy[i] d[an]d[ár] megsegítésére, valójában a keserű és szomorú vég felé. Istennek hála a közbeeső idő jó volt arra, hogy az emberek összeszokjanak s így aztán azt mondhattam, olyan századom van, amelyikre támaszkodhatom. Irány: Bakta! Jó lesz az utat rövidíteni, mert sürgős! Erre nekivágunk egy hirtelen kijavított, de csak még járhatatlanabbá tett úton, s eredmény, hogy csak egész éjszakai fárasztó menet után érünk célunkhoz. Ott azonban akkor már senki sincsen, akinél érkezésünket jelenteni lehetne. A falusiak szerint az egész d[an]d[ár]p[arancsnok]ság még előtte való éjjel elhuzatott hátrafelé. Mi majdnem párhuzamosan haladtunk az el[lensé]ggel. A falut, az érkezésünket környező dombokról figyelik és egyszerre kb. 10 főnyi csoport jön le az egyik magaslatról. 5 tiszt és a legényeik. Az egész d[an]d[ár] harcos rész. A pár német itt-ott megszállva tartja a magaslatokat, de 4-500 méter hézag is van köztük, így igazán jelképes csak a „vonal”. Sajtójaink erősítést kérnek, s egy szakasz erővel magam megyek fel a falu felett emelkedő dombra, hogy valamit csináljak. Itt aztán alaposan belekerülünk a slamasztikába. A távolból óriási felvonulás figyelhető meg, s távcsövemen kb. 250-300 országos járművet¹⁰⁵ látok hosszú,

¹⁰³ Dr. Balogh István (Sárospatak, 1917. július 3. – Székesfehérvár, 2002. január 18.) tartalékos táborigazgató. Szülővárosában 1923-tól végezte az elemi iskolát, majd 1928-tól a református kollégiumban folytatta tanulmányait. 1931-ben átkerült a sátoraljaújhelyi piarista gimnáziumba, ahol aktívan részt vett a helyi vízcserkészcsapat életében, atletizált melynek eredményeként számos tornászajnokságot nyert. Az érettségi vizsga után, 1937-ben felvételt nyert a budapesti szemináriumba, 1941. november 1-jén pappá szentelték. 1941 nyarán tartalékos táborigazgatói tanfolyamot végzett. 1942-ben doktori címet szerzett, és Szerencsre került hittantanának. 1944. július 1-jével kinevezték tartalékos táborigazgató (főhadnagy) és beosztották a 11. helyőrségi kórház állományába. Ugyanezen hónaptól Sátoraljaújhelyen hitoktató, majd október 16-án bevonult hadiszolgálatra a 72. határvaszecsoporthoz. A harctéren tanúsított magatartásáért megkapta a német II. és az I. osztályú Vaskeresztet is. 1944. december elejétől tájékoztató tiszt az V. hadtest parancsnokságán, 1945. január 1-től tífusszal került a 124. táborigazgatóba, Trencsénteplicre. 1945. május 10-én esett szovjet fogságba, ahonnan számos lágert megjárva 1951. március 1-jén tért haza. Magyarországra érve az ÁVH azonnal letartóztatta és ítélet nélkül tartotta fogva Kecskeméten, Kazincbarcikán, valamint a gyűjtőfogházban és a Mosonyi utcai toloncházban. Onnan szabadult 1953. október 22-én. A táborban töltött idő okozta súlyos egészségügyi problémái miatt (kényszer) gyógykezelést kapott. 1955-től Hernádnémetiben káplán, majd Tarcalon, 1958-tól Szerencsen segédlelkész. 1963-tól Salgótarjánban szolgált, 1965-től Göncön plébános. 1988–1993 között kékedői plébános, majd nyugalmomba vonulása után a székesfehérvári papi otthon lakója. 1993-ban alezredessé léptették elő.

¹⁰⁴ Személye nem ismert.

¹⁰⁵ Országos jármű = lovasszekér.

kigyózó, de gyors mozgású sorban előre jönni. Egy kb. h[ad]o[sztály] erejű alakulat tör előre a keskeny völgyben, s az első követő részei már szórják is ránk a g[ép]pi[sztoly]tüzet. Nem nevezhető kellemesnek, ha az ember biztosan észreveszi, hogy céltáblának használják. Sisak nélküli csizmás alak, pláne tollas fővegben igen jól megfigyelhető célpont, s ezért kénytelen vagyok sisakot kölcsönkérni N.¹⁰⁶ honvédtől a később legendás hősiességű géppuskás irányzótól. Ő ideadja sisakját, s miközben felbízta, hogy igyekezzek hátra a parancsomra visszaszökellő első szakaszom után, ő még gyorsan rásóz vagy két sorozatot a szemtelenkedő géppisztolyosra. Sisakos alakom már úgy látszik, senkit sem érdekel, még N. az ő később már közismert és megszokott hidegvérével, egy-két jókívánságot elmondva még nyugodtan veszi vállára géppuskáját, és hátat fordítva szépen sétál visszafelé. A jó Isten csodás kegyelme, hogy abban az erős akna és géppisztolytűzben sebesülés nélkül visszakerül az egész első szakasz, s csak engem tartanak törzsemnél halottnak, úgy hogy mikor három faluval később egy ablakból meglát H[ummer] százados, nagy örömmel ráncigál be a házba, hogy „feltámadásomat” pár pohár konyakkal megünnepeljük. Ez meg is történik, de a beigért pihenő nem sokáig tart, s be kell magunkat ásnunk a falu északi oldalán egy 2. vonalat építendő ki.

Alig vagyunk azonban készen nagyszerűen kiépített állásunkkal, hátrább parancsol bennünket a d[an]d[ár], s századom három magaslatra szétszórva ismét erődít. Késő este lesz, mire elkészülünk. Közben már az erdőben hátunk mögül szól a géppisztoly, s a f[ehér]vári tüzerek¹⁰⁷ erős iramban lebontanak és hátra húzatnak. Tőlük tudom meg, hogy Feri valószínűleg Ungvárnál fogságba esett, s Fehérvár szorongatott helyzetéről is ők értesítenek. Általában érdekes volt megfigyelni, mennyire meggondolatlanul, sőt szinte kárörvendően mondogatták az emberek, ha hallották, hova való vagyok, hogy mit hallottak Fehérvárról. Annyira elkésérett ez, hogy már G[önc]ruszkán emiatt kértem magam más beosztásba, bár onnan nem engedtek el.

Következik a rohamz[ász]l[óal]j teljes pusztulása. Először alig tudom századomat visszavonni a már fehéren havas vidéken erdők között a következő faluig, ahol H. szds. fogad, s rögtön kijelöli a következő védőállást: Krasznokvajda D[él] a műúttól nyugatra, arccal D[él] felé. Tőlünk keletre balra a Cs. Géza¹⁰⁸ főhadnagy 2. sz[áza]da véd majd. Az éjszaka sötétjében erős tüzéségi tűz közepette érünk a faluba. Szétosztom az embereket, s azok aznap már negyedízben kezdik meg magukat beásni. A hideg elől behúzódok egy parasztházba. Amint az ajtó előtt leütöm csizmámról a havat, éppen jön kifelé egy 16 év körüli leány. Nagyot sikítva fut vissza, amint később kiderült, azért, mert oroszoknak nézett bennünket. Akkor már tudtuk, hogy az orosz milyen gyönyörűen viselkedett

¹⁰⁶ Személye nem ismert.

¹⁰⁷ Feltehetően a 4. tábori tüzérsztályról van szó.

¹⁰⁸ Személye nem ismert.

egyres helyeken a polgári lakossággal, ill. a nőkkel, s bár kénytelen voltam biztatni a még egész fiatal háziasszonyt és három 14 év feletti lányát, hogy nem történik semmi bajuk, bizony, nagyon sajnáltam őket, szegényeket. Glatz O. festményére¹⁰⁹ emlékeztető szép leányok voltak, s ha sikerült is vénasszonynak öltöztetve tévedésbe ejteni ideig-óraig a megszállókat, az igen kétes eredmény lehetett. Közben kivirradt, s mi még semmiféle támadást nem kaptunk. Közben az országúton nagy felvonulás volt észrevehető, lovak, kocsik, gépkocsik, s mi abban a biztos tudatban, hogy ott a Cs. század áll és azok nem lőnek, tehát nyilván nem lehet el[lensé]g, vártuk, mikor jön a támadás. Közben majdnem dél volt már, mikor (engem ismét erős bélhurut kínzott) géppisztolytűzet kaptunk egész közléről. Ez volt a figyelmeztető, hogy a felvonulás is el[lensé]g volt, és hogy mi a bekerítésünkre tett kísérletet néztük – mintegy páholyból – végig. Egy hírvivő hozza a parancsot, hogy észak felé kitörni. Éppen utolsó pillanatban kezdjük meg a visszavonulást, de már a harckocsikról megnyitják a tűzet, s páncéllövegek¹¹⁰ „tűztámogatása” közepette húzódom át a századdal egy enyhén lankás hófödte domboldalon. Már-már azt hittem, végképpen ott maradunk, mikor egy utolsó erőfeszítéssel sikerül a domb peremén átrohanni, s azután már csak a néha-néha robbanó srapnelek miatt fekszünk rövid ideig, míg a szomszéd falu határában ismét össze nem verődik 60 főre leapadt századom. Egy huszárszázad áll itt, de a közeledő harckocsikkal szemben tehetetlen, s így az erdő védelme alatt hátrahúzódom valamennyien Jánokra. Jánokon mint rangidős p[arancsno]k, J.¹¹¹ százados a 65. po[rtyázó] oszt[ály] töredékeinek parancsnoka veszi át a parancsnokságot s most már együtt húzódom hátrafelé, az úton Kassának, illetve mivel ott már levágták az utat, Rozsnyónak. Mire azonban a közbeeső kétszeri eredménytelen reteszelésből ismét az útra érünk, Tornaváralja és Torna az egyedül üres helységek, s csak Szádelő felé lehet még elhúzódom. Itt aztán ismét sikerül a „Kamerád” szíves jóindulatát kikapasztalni. „Herr Hauptmann Grieszler”¹¹², egy német egység parancsnoka egyszerűen átveszi a parancsnokságot a jóval idősebb J[uhász] százados felett, és felparancsol bennünket a hegyre az út két oldalán. Az ellenség azonban óvatos. Nem jön.

¹⁰⁹ Glatz Oszkár festőművész számos életképet festett, amelyen leányok láthatók. A szerző talán az 1941-ben készült *Nővérek* című képére gondolhatott.

¹¹⁰ Helyesen harckocsilövegek.

¹¹¹ Juhász Árpád (Kassa, 1909. január 22. – ?), hivatásos honvédtiszt. Személyéről kevés adattal rendelkezünk. 1932. augusztus 20-án avatták gyalogos hadnaggyá a Ludovikán, majd a komáromi 2. határőrkerület 5. szárnyához került első tisztí beosztásába, 1936. május 1-től főhadnagy. 1939. január 23-tól szintén Komáromban szolgált a 22. gyalogezrednél, 1941. május 1-jével századossá nevezték ki. Ugyanazon év augusztus 1-től áthelyezték a soproni „Rákóczi Ferenc” gyalogsági hadapródiskolába. Onnan 1943. október 1-jén került a 65. határvidéki portyázóosztály kötelékébe, Nagybereznára. 1944 végén, a harctéren osztályparancsnok-helyettes. 1945. február 15-én a Szent László-hadosztályhoz vezényelték zászlóaljparancsnokul, majd február 23-án útba is indult Pápa helyőrségbe. További sorsa ismeretlen.

¹¹² Személye nem ismert.

Mint később kiderül: román csapatok állanak szemközt s érthetően félnek a legnagyobb részt hegyi alakulatoktól.¹¹³

Messziről halljuk Tornavára „hősi” lerohanását, ahol történetesen senki sem tartózkodott. Éjjel tizenegy óra felé szegény hírvivőnk immár harmadszor kapaszkodott fel a nyaktörő magaslatra, hogy a levonulási parancsot átadja. Természetesen nem a lejtős úton hátrafelé, hanem egyenesen az ellenség markába a meredek, zergéknek való úton le szólt a parancs. Jókívánságaink tömkelege Grieszler kapitánynak. Persze, mire leérünk, ő is már Barkán csücsül, ahova gépkocsija hamar hátravitte. Előttünk pedig, bár megspórolhattuk volna, kb. 15 km-es emelkedő és a hótól, fagytól síkos út. Lovaink nem bírják. Az emberek is alig.

Beszállásolás egy hideg, fütetlen, sőt ablaktalan iskolaépületben s alvás hajnalig, majd ismét fel a hegyre, csak azzal a különbséggel, hogy a másik oldalról. Itt ülünk aztán kétnapos váltással egészen december 20-ig. A csend gyanús és vihart jelez. Szeretnénk is a „Koma” alárendeltségétől megszabadulni, s ezért a másik harcálláspont parancsnokával, valamint M. és T. zászlósokkal¹¹⁴ megbeszélem, hogy hátramegyek a z[ász]l[óal]j[parancsnok]ságot megkeresni, és valahogy leváltásunkat kierőszakolni. Keresésem Kiskovácsvágása, Lucska, Dernőn át Hárskutra, majd onnan Krasznahorka-váralján át Rozsnyóig halad. Telefonálok H.¹¹⁵ v[ezér]k[ari] ő[r]n[ag]ynak, hogy tőle tájékozódjak. Így tudom meg, hogy a zászlóal[j]parancsnokság Hárskuton van. Aznap már nem mehetek vissza, így másnap bevásárolok a legénység részére karácsonyi ajándékot, s egy kocsira kapaszkodva megkísérlem, hogy Hárskutig visszamenjek. Ott nagy a felfordulás. Éppen szemközt jön H[ummer] százados a g[azdasági] h[ivatal]

¹¹³ A m. kir. honvédség hegyicsapatai elit alakulatoknak számítottak. Katonáik harcértékével és kiemelkedő harci szellemével az ellenség is tisztában volt.

¹¹⁴ Személyük nem ismert.

¹¹⁵ Hadváry Pál (Mezőlaborc, 1908. július 3. – Budapest, 1948. szeptember 7.), hivatásos honvédtiszt. 1932. augusztus 20-án avatták hadnaggyá a Ludovika Akadémián, majd beosztották a 4. gyalogezredhez. 1935. november 1-től főhadnagy. Elvégezte a Hadiakadémiát, 1940-től az 5. gyalogdandár hadműveleti vezérkari tisztje, szeptember 1-jétől vezérkari beosztású századosként. 1941. április 4-én áthelyezték a vezérkari testülethez, októbertől az újonnan felállított, és megszálló seregtestként a Szovjetunióba került 105. gyalogdandár (1942. februártól könnyűhadosztály) vezérkari főnöke. Hazatérését követően a Ludovikán harcászatot és hadtörténelmet tanított 1943 végéig. 1944. január 1-től vezérkari őrnagy, és a hónap folyamán az 1. hadseregpáncsnokság I. (hadműveleti) osztályára helyezték. 1944. június 1-től a 2. hegyidandár vezérkari főnöke, 1944. augusztus 6-án könnyebb aknaszilánk-sérülést szenvedett a bal combján. 1944 novemberében visszakerült az 1. hadseregpáncsnokság hadműveleti osztályára, majd 1945. januártól a Honvédelmi Minisztérium törzsirodájához osztották be. 1945 májusában amerikai hadifogságba került. Hazatérését követően igazolták, majd 1946 őszétől a nevelőtisztai tanfolyam, valamint a hadbiztosi tanfolyam tanára. 1947. augusztustól a Kossuth-akadémia kiképzési és tanulmányi csoportvezetője. Az új honvédségben előbb alezredesi, majd ezredesi rendfokozatot ért el. 1948. augusztus 8-án hűtlenség vádjával letartóztatták, majd a Népbíróságok Országos Tanácsa halálra ítélte és kivégezték. Az ítéletet 1992-ben a fővárosi bíróság semmisnek nyilvánította. Még ugyanebben az esztendőben a honvédelmi miniszter helyreállította ezredesi rendfokozatát, a köztársasági elnök pedig előléptette posztumusz vezérőrnaggyá.

Először a román nehézg[ép]p[uska] tüzeben elakad, de gépágyuink és a két rohamlöveg hamar elintézi. Aztán alig tudjuk őket követni. Szinte futva haladunk előre, s miután Kiskovácsvágásánál a Hetzereket „hetzel”-ni kell, hogy tovább menjenek (végül egy német őrnagy segítségével ez is sikerül) egészen Lucskáig törünk 23-án estére előre. Itt kapom mint segédtiszt a megtisztelő parancsot, hogy az oldalt haladó P[őcze] f[ő]h[a]d[na]gy szakaszát vigyem a falutól É[szak]ra magammal, s a fehér rakéta jelre rohanjak le a falura. Közben a sz[a]k[asz] persze már messze jár. A román észre is vette, s erős tűz alatt tartotta. A parancsnokságot pedig nehéz aknák látogatják. Az éppen kiérkező H[adváry] v[ezér]k[ari] ő[r]n[agy] egy horhosba gurul az aknazáporban, de később ő az első s egész a falu bevételeig első vonalban halad. A P[őcze] szakaszt saját hegyi ütegünk a románok fehér sapkás foglyai miatt el[lensé]gnek nézi s kapnak (sőt már közeledvén hozzájuk én is érzem), kapunk úgy 40 db 10-es hegyitarack¹²² lövedéket a nyakunk közé. Szerencsére csak egy-két kisebb légnyomásos sebesülés történik, míg a tévedés kiderül. Végül elérjük a falut s a fehér rakéta kilövése, majd a F. sz[áza]d[o]s p[án]c[él] romb[oló] osztagából válogatott önkéntes szakasz rohama s a mi tűzrajtaütésünk eredménye: Aznap este Lucskán ágyban, kényelmesen és nagy boldogság közben alszom el. Nekünk is öröm látni, mily örömet okoztunk a visszaszerzett magyar karácsonnyal mieinknek. Másnap szinte jelképes a harc, mert mi előre megyünk s a román fut előlünk. Embereink igen elkeseredettek az ellenséggel szemben a Lucskán hallott kb. 5-6 erőszakoskodás miatt. Ezt úgy látszik, a román is tudja, mert erősen húzódik visszafelé. Délre már Barkán vagyunk, s bár a községet erős aknatűz alatt tartják a hegy túlsó oldaláról, mégis a karácsony estét fedél alatt és igen elszomorodó hangulatban részemről ülöm meg. Bánt a saját keserves sorsomon kívül embereim holléte is, mert semmit sem tudok róluk. Végül karácsony első napján d[él]u[tán] befut „Griesler Kapitány”. Első dolgom tájékozódni nála, amit a már túlzottan köztudomásúvá tett „több” nyelvtudásom alapján H[ummer] százados rám bíz. G[riesler] kijelenti, hogy az embereket lerohanták, bár ő menteni akarta őket, nem sikerült értesíteni, s egy részük kitörve J[uhász] százados parancsnoksága alatt Ájfalucska felé Igló irányában kitört. Mégis valami megnyugvás. De megvan a véleményem G[riesler]ről és általában a kamerádkról¹²³. Ezt csak megerősíti másnap este a H[ummer] sz[áza]d[o]s után tudakozódó és engem elveszettnek hívó M. z[ász]l[ós], első szakaszparancsnokom. Az ő elbeszéléséből kiderül, milyen utóvéd szerepet töltött be a század s mennyire isteni csoda, hogy a 16 ember is megmenekült. Szegény F. Béla sebesülten fogságba esett. Vajon mi történt vele?

A volt rohamzászlóalj összesen 20 emberét aztán végre Jánosházára parancsolja vissza a h[a]ds[ereg]-parancsnokság egy rendelkezése, s a d[an]d[ár]

¹²² A 40 M 10,5 cm-es német hegyitarackról van szó, amelyből 1944 augusztusában kapott néhány darabot a 3. és a 4. hegyitüzér-osztály egy-egy ütege.

¹²³ Kamerad = bajtárs

kénytelen-kelletlen eleget tesz. Itt pihenünk cirka két napig, miközben befutnak csellengő embereim, s századom 40 főre emelkedik. De közben 1945-re fordul a naptár s Rozsnyó és a Felvidék e kis csücske reménykedve várja a nagy ellentámadást. Minket az előző jelentkezés alapján új beosztásba rendelnek, s utánuk indítanak gyalog, hogy lehetőleg minél előbb odajussunk célunkhoz. Az Alacsonytátrát partizános vidéken, 20 fok körüli fagyban Dobsina s Poprád között két nap alatt 70 kilométert gyalogolva ismerjük meg. Itt szállunk fel a békés Szlovákiában a Keleti Expresszre¹²⁴, hogy fényűző kocsijaiban tört németiséggel veszekedve a vonatparancsnok német kapitánnyal elinduljunk új álláshelyünk felé. Hogy aztán ott mennyire csalódtam, az külön egy regény.

---

¹²⁴ „Keleti Expressz” nevű gyorsvonat 1945 januárjában nem közlekedett a szlovák vasúton. A német Birodalmi Vasúttársaság 1944. július 3-tól érvényes menetrendjében szerepel a szlovák vasút R3 számú, Eperjes–Pozsony között közlekedő gyorsvonata, amely étkezőkocsit, valamint több 1., 2. és 3. osztályú német közvetlen kocsit is továbbbított, s amely utóbbiakat Pozsonytól a D196-os számú gyorsvonat juttatott el Wien-Ostbahnhof állomásra. Talán ezzel utazhatott a szerző, de ezt pontosan megállapítani már nem lehet. Mivel ebben az időszakban Szlovákia hadműveleti területnek számított, így az eredendően nem katonai szerelvény is kaphatott német szállítmányparancsnokot, és abba az eredeti kocsioszeállításán túl sorozhattak német katonákat szállító vagonokat is.